

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПОРТЯНКО БОГДАН ВІТАЛІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри
історії та археології,
д.і.н., професор
_____ Надія ТЕМІРОВА
« ____ » _____ 2025 р.

**ІСТОРІЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ ТА ЙОГО
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ**

Спеціальність 032. Історія та археологія
Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Кирило МЄЛЕКЄСЦЕВ, доцент кафедри
історії та археології, к.і.н., доцент

Оцінка: ____ / ____ / ____

Голова ЕК: Олексій СТРУКЕВИЧ,
д.і.н., професор

Вінниця – 2025

Портянко Б. В. Історія Придністровського конфлікту та його інтерпретація в українському публічному просторі. Спеціальність 032 «Історія та археологія», ОП «Публічна історія». ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2025.

У роботі досліджено історію Придністровського конфлікту, який розглядається як багатогранне явище. Проведено аналіз історіографії конфлікту, досліджено джерельну базу. Конфлікт розглянуто на всіх його етапах. Дослідження базується на принципах об'єктивності, історизму й системності, використані історико-хронологічний, порівняльно-історичний методи. Проаналізовано інтерпретацію конфлікту в українському публічному просторі, зокрема участь УНА-УНСО на боці самопроголошеної ПМР у 1992 році, яка мала комбатантський та ідеологічно вмотивований характер.

Ключові слова: гібридна війна, заморожений конфлікт, історія України, Придністров'я, публічний інтерес, публічний простір, УНА–УНСО

88 с., табл. 1, рис. 4, дод. 4. Бібліограф.: 78 найм

Portianko B. V. History of the Transnistria conflict and its interpretation in Ukraine's public space. Specialty 032 “History and archeology”, EP “Public history”. Vasyl Stus DonNU, Vinnytsia, 2025.

The work examines the history of the Transnistrian conflict, which is considered as a multifaceted phenomenon. The study includes an analysis of the historiography, and a study of the source base. The conflict is considered in all its stages. The research is based on the principles of objectivity, historicism and systematicity and the historical-chronological, comparative-historical methods. The analysis also touched on the interpretation of the conflict in Ukraine's public space, in particular UNA-UNSO's support of the self-proclaimed PMR in 1992, which was combative and ideologically motivated.

Keywords: hybrid warfare, frozen conflict, history of Ukraine, Transnistria, public interest, public space, UNA-UNSO.

88 p., tabl. 1, fig. 4, add. 4. Bibliography: 78 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1 Історіографія дослідження.....	8
1.2 Характеристика джерел	16
1.3 Методологічні засади дослідження	20
РОЗДІЛ 2 РОЗГОРТАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ ...	26
2.1 Класифікація та періодизація	26
2.2 Передвоєнна фаза конфлікту	31
2.3 Воєнна фаза конфлікту	37
РОЗДІЛ 3 ПОВОЄННА ФАЗА КОНФЛІКТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПУБЛІЧНОГО УСВІДОМЛЕННЯ	45
3.1 Ініціативи з врегулювання конфлікту	45
3.2 Інтерпретація конфлікту українськими націоналістичними організаціями	60
3.3 Інтерпретація конфлікту в українському мейнстрімі	66
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що Придністровський регіон не припиняє залишатись зоною впливу Російської Федерації з часів гарячої фази конфлікту. А з початком повномасштабного вторгнення РФ на українські території, присутність російських військових сил на південно-західному кордоні України несе цілком реальну загрозу відкриття нового фронту в цій війні. Також з цих причин стає помітнішою зацікавленість РФ у збереженні невизначеного статусу ПМР і остаточної долі регіону, посилюючи геополітичну нестабільність.

Сучасний стан наукових праць характеризується значною різноманітністю підходів і оцінок, що відображає національні інтереси та ідеологічні позиції авторів. Для України ця тема є критично важливою, оскільки конфлікт межує з українськими кордонами. Дослідження Придністровського конфлікту є необхідним для уточнення зовнішньополітичної стратегії України із власним поглядом на історію конфлікту. З огляду на використання РФ гібридних дій (підтримка незаконних збройних формувань, радикалізація сепаратистських рухів, застосування регулярних військ у іррегулярних операціях), проблематика вимагає аналізу через призму українського національного інтересу.

Об'єктом дослідження є історичний процес становлення, розвитку та повоєнного врегулювання Придністровського конфлікту. Дослідження також охоплює діяльність в українському публічному просторі, учасників подій 1992 року, а саме організації УНСО, які взяли участь в конфлікті з метою захистити українське населення регіону, попри офіційну позицію України на той момент.

Предметом дослідження є причини, класифікаційні характеристики, сторони, періодизація, етапи/фази (передвоєнний, воєнний, повоєнний) та наслідки Придністровського конфлікту, а також динаміка його інтерпретації в українському публічному просторі.

Метою роботи є комплексно дослідити історію Придністровського конфлікту, визначити його основні складові та закономірності розвитку, з'ясувати геополітичну роль зовнішніх акторів, і на цій основі сформулювати об'єктивний історичний погляд на проблему, при цьому проаналізувати її інтерпретацію в українському публічному просторі.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- Проаналізувати історіографію Придністровського конфлікту, здійснити її типологізацію та визначити основні історіографічні напрямки
- Охарактеризувати джерельну базу дослідження
- Обґрунтувати методологічні засади дослідження
- Провести класифікацію та періодизацію Придністровського конфлікту, виявити його ключові та унікальні характеристики (домінування політичної та геополітичної складових).
- Дослідити передвоєнну та збройну фази конфлікту, включно з ключовими подіями 1989–1992 рр. та роллю зовнішніх військових сил у конфлікті.
- Проаналізувати повоєнну фазу конфлікту, врегулювання та фактори, що перешкоджають реінтеграції Придністров'я до Молдови.
- Розкрити інтерпретацію конфлікту в українському публічному просторі, участь УНА-УНСО у конфлікті та її вплив на формування української безпекової проблематики.

Хронологічні та територіальні рамки дослідження

Хронологічні рамки охоплюють період з **1989 р.** (початок загострення протиріч через прийняття мовних законів) по **2025 р.** (час завершення роботи).

Територіальні межі включають Республіку Молдова (де відбувався конфлікт) та Україну, як державу-посередника у спробах врегулювання та країну, в публічному просторі якої відбувалася інтерпретація конфлікту.

Наукова новизна. У магістерській роботі вперше розглянуто, як Придністровський конфлікт вписується до парадигм стратегії безпеки і

оборони України, ідеології українських націоналістичних організацій, публічного простору України та, відповідно, яку

Науково-практична значущість дослідження

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових знань про перебіг і механізми функціонування «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі. Результати дослідження можуть бути використані для подальших розробок з інформаційного протистояння і гібридних війн.

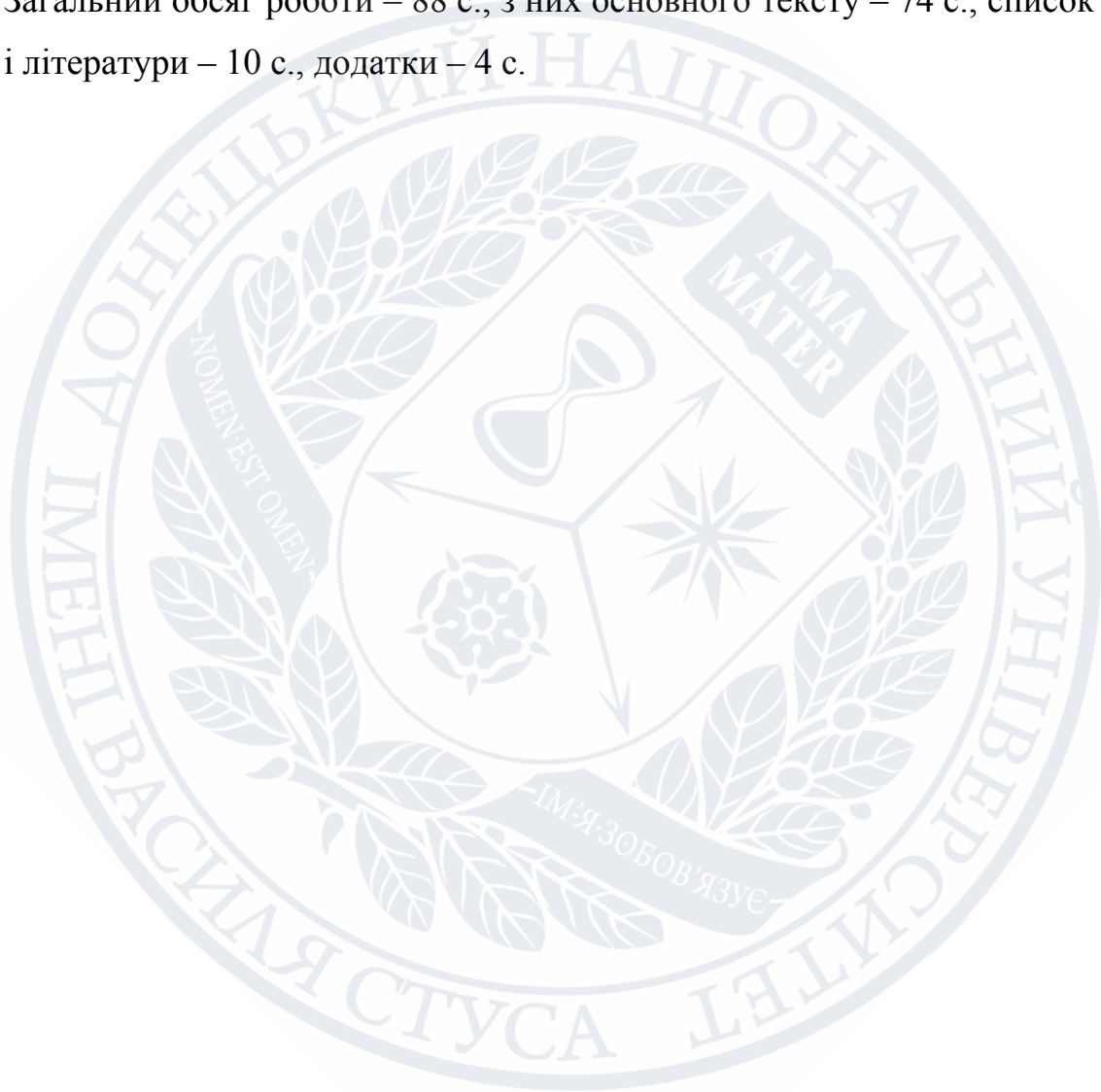
Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання:

- Міністерством закордонних справ України та Радою національної безпеки і оборони України при розробці та корекції зовнішньополітичної стратегії України щодо Республіки Молдова та Російської Федерації.
- Для формування державної інформаційної політики з питань національної безпеки.
- У навчальному процесі під час викладання курсів з історії України.

Апробація результатів дослідження відбувалась як у публікаційній, так і в наративній формі. А саме, було підготовлено статтю «Участь УНА-УНСО у Придністровському конфлікті» для осіннього номеру збірника СНТ за 2025 р., а також представлено результати дослідження щодо цього питання та, взагалі, реакції українського суспільства 1990-х рр. на Придністровський конфлікт, у міні-лекції для студентства 4 курсу ОП «Історія та археологія» в ході проходження асистентської практики за темою: «Придністровський конфлікт в контексті Історії України до асистування з предметом Історія України для 4 курсу ІА та роботи над досліджуваною темою "Історія Придністровського конфлікту та його інтерпретація в українському публічному просторі"».

Обґрунтування структури роботи. Робота має традиційну структуру магістерського дослідження: складається зі вступу, трьох розділів (по три підрозділи), висновків, списку опрацьованих джерел і літератури. Структура

відповідає меті та завданням роботи і забезпечує системний та послідовний виклад матеріалу. Розділ 1 охоплює історіографію, характеристику джерел та методологічні засади дослідження. Розділ 2 присвячений Придністровському конфлікту, його Класифікації та періодизації, передвоєнній та збройній фазам конфлікту. Розділ 3 аналізує повоєнну фазу, питання врегулювання конфлікту та його інтерпретацію в українському публічному просторі. Загальний обсяг роботи – 88 с., з них основного тексту – 74 с., список джерел і літератури – 10 с., додатки – 4 с.

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія дослідження

Придністровський конфлікт, як один із «заморожених» конфліктів пострадянського простору, привертає увагу широкого кола дослідників, включаючи політологів, соціологів, філософів, істориків, а також експертів державних і громадських організацій з різних країн. Він виник на тлі розпаду Радянського Союзу і продовжує впливати на відносини між Молдовою, РФ, Україною та іншими країнами. Тема є актуальною не лише через геополітичне значення, але й через вплив на регіональну стабільність у Східній Європі.

У контексті роботи важливо проаналізувати історіографію як основу для розуміння еволюції конфлікту та відображення реакції на конфлікт в українському суспільстві (і не тільки). Це дозволяє виявити ключові наративи, які формують громадську думку та політику врегулювання. Історіографію Придністровського конфлікту можна класифікувати за національними та ідеологічними ознаками, що відображає геополітичні інтереси сторін. Кожен із напрямків пропонує унікальну перспективу на причини, перебіг і наслідки конфлікту. Ця класифікація допомагає зрозуміти, як історичні наративи використовуються для легітимації політичних позицій.

Відповідно, розглянемо основні історіографічні напрямки, розділені на чотири групи: російсько-придністровський, молдовський, румунський та західний, а також український.

Російсько-придністровський напрямок об'єднує концептуальні засади російських та придністровських дослідників, які демонструють значну близькість у трактуванні подій. Їхні праці часто слугують обґрунтуванням

для підтримки незалежності Придністровської Молдавської Республіки (ПМР) та ролі посилення ролі РФ в регіоні. Придністровські автори зосереджуються на історичному обґрунтуванні легітимності ПМР як окремої державності. Їхнім завданням є доведення ідеї придністровської ідентичності, що включає культурну, етнічну та політичну самобутність регіону. У їхніх працях події конфлікту тлумачаться односторонньо: Республіка Молдова зображується як агресор, а Придністров'я – як жертва зовнішнього тиску. Перші подібні дослідження розпочалися вже в 1991 р. з утворенням Науково-дослідної лабораторії з історії Придністров'я. Ключові тамтешні автори, такі як М. Бабилунга, Б. Бомешка, В. Гросул та П. Шорніков, акцентують на окремій ідентичності регіону. Наприклад, В. Гросул у своїх працях доводить, що Придністров'я має давню історію самобутності, відмінну від решти Молдови, що слугує підставою для його самостійності.

Російські історики та політологи розкривають придністровські події як «легітимний процес самовизначення». Їхній аналіз часто відбувається через призму геополітичних інтересів Російської Федерації, де конфлікт розглядається як елемент її боротьби за збереження впливу в пострадянському просторі. Основною причиною конфлікту, на думку цих авторів, є «криза національної ідентичності молдаван» та слабкість молдовської держави, що призвело до сепаратистських тенденцій. Їм також вторять промосковські автори у Молдові, як О. Галущенко, які пишуть про «диктат євроатлантичної цивілізації», «самобутність Молдови» (у русифікації на протигагу румунізації) та «федералізацію як останній порятунок молдовської державності» [10-11]. Деякі російські політологи, як О. Мацнєв, демонструють політизований характер російської зацікавленості у конфлікті: пропонують визнати ПМР як «державу de facto», враховуючи її «тривале самостійне функціонування та розвиток інститутів влади». У працях В. Журавльової та К. Затуліна простежується ностальгія за Радянським Союзом, що представляється як перепона етнополітичному конфліктові, і занепокоєння втратою російських позицій у регіоні та «загрозі

російськомовному населенню» через це. Серед ключових авторів – Д. Гордєєв, С. Градіровський, О. Здравомислов, С. Самуйлов, В. Пряхін та Н. Харитонов. Цей напрямок підкреслює роль Росії як стабілізатора, ігноруючи звинувачення в інтервенції.

Вартий уваги той факт, що придністровські автори, попри характерне москвофільство у їх роботах, є «рукопожатими» в українській академічній середі на державному рівні та навіть виступають гостями в публічній діяльності українських ЗМІ. Наприклад, в «Енциклопедії історії України», яку публікує Інститут історії України НАН України стаття про Придністров'я базується на матеріалах з історіографічної праці М. Бабилюнги «Приднестровская Молдавская Республика: Признания историография непризнанного государства» [26]. Варто зазначити, що це стосується і російських експертів з теми, які досі мають опубліковані на українських ЗМІ, таких як «Українська правда», блоги, інтерв'ю, редакторські статті. Мова про ідеолога «руського мира» С. Градіровського, який виступає апологетом і захисником Придністров'я, при цьому критиком і пошукачем «українського нацизму» в інших своїх роботах. Тим не менше, тексти автора досі доступні на УП [12]. Звичайно, огляд джерел показує, що такий «плюралізм» українських вчених і ЗМІ до москвоцентричної точки зору стосується періоду до вторгнення РФ у Крим і влаштування агресії на сході України, проте статті досі є у публічному доступі, себто, редакція не має претензій до публікації таких наративів на підконтрольній їй публічній медіаплатформі.

Загалом, російсько-придністровський напрямок слугує інструментом легітимації статус-кво, де акцент робиться на «історичній справедливості» та «геополітичній необхідності». Ґрунтуючись на подібній історичній і політологічній аналітиці, РФ продовжує відмовлятися від мирного рішення Придністровського конфлікту на користь суверенітету Республіки Молдова навіть за умов виконання московських запитів до керівництва Молдови, або прихода промосковських політиків до влади, що продемонструвало президентство І. Додона у 2016–2020 рр.: аналіз можливостей незмінно

призводить російських і проросійських авторів до висновків щодо того, що існування ПМР, визнаної чи невизнаної, у складі РФ чи РМ, більшою мірою сприяє московським інтересам, аніж вирішення конфлікту та виведення військ, навіть якщо внаслідок цього вирішення Молдова в цілому залишиться лояльною до Москви та її геополітичних інтересів.

Молдовські дослідники пропонують принципово іншу оцінку Придністровського конфлікту, відмінну від російсько-придністровської перспективи. Їхні праці фокусуються на захисті територіальної цілісності Молдови та критиці зовнішнього втручання.

Основною причиною конфлікту молдовські автори вважають імперські амбіції Росії, які проявилися через підтримку сепаратистів. Збройне протистояння 1992 року трактується як відкрита агресія Російської Федерації проти суверенної Молдови, з метою збер еження впливу в регіоні. Ключові автори, такі як Г. Будяну, В. Барсан [55; 58], та А. Царану [50], наголошують на ролі російських військ у ескалації конфлікту. Вони аналізують події як спробу дестабілізації молодого держави, де Придністров'я використовується як інструмент геополітичного тиску. Інше питання – якого тиску. На прикладі О. Галущенко та І. Грека, можна побачити, як промосковські молдовські автори зі своєї позиції звинувачують у тиску Румунію та «євроатлантичну цивілізацію», а не РФ, яка, мов, навпаки пропонує «останній шанс для врятування молдовської державності» [10–11]. На противагу їм, Анатоліє Мунтян та Ніколає Чюботару у 2004 р. видали «Книгу про хроніку агресії під час війни 1992 року», яка деталізувала хронологію конфлікту, зобразивши штучний характер протистояння Придністров'я, підтриманий з Москви [70]. Михай Грібінча (іноді під псевдонімом Михай Греку) вважається провідним експертом з конфлікту, зосереджувався на доведенні агресивної ролі у присутності російських військ у Республіці Молдова [63].

Деякі молдовські дослідники пропонують виважені підходи до врегулювання. Наприклад, О. Нантой підкреслює необхідність об'єднання

зусиль України та Молдови для мирного розв'язання, враховуючи спільні інтереси в регіональній безпеці [71–72]. Н. Попеску доводить доцільність збереження єдиної Республіки Молдова, оскільки РФ зацікавлена у підтримці «замороженого» статусу конфлікту для збереження свого впливу. Після подій 2014 р. (анексія Криму та війна на Донбасі) нові реалії змусили дослідників, як А. Лаврик та В. Кройтору, вже у 2015 р. на науковій конференції у Бухаресті (Румунія) акцентувати на підвищенні загроз для регіональної безпеки. Вони попереджають про ризик «розмороження» конфлікту через агресивну політику РФ щодо України, що може поширитися на Придністров'я [59; 66].

Молдовська історіографія слугує основою для національної політики, підкреслюючи необхідність інтеграції та міжнародної підтримки для відновлення контролю над регіоном. Цей напрямок об'єднує також румунських та західних авторів, чий підходи часто перетинаються через спільний інтерес до європейської інтеграції Молдови та протидії російському впливу.

Румунська історіографія зосереджується на значенні конфлікту в ширшому контексті румунсько-молдовських відносин. Дослідники розробляють концепції майбутніх взаємин, розглядаючи Придністров'я як «історично румунську землю» в рамках румунського «східного питання». Конфлікт тлумачиться як перешкода для об'єднання румунського етносу, з акцентом на спільну культурну та історичну спадщину Молдови з рештою Дунайських держав, які склали сучасну Румунію (власне, історичний центр Молдови, з містами Яси та Сучава, є частиною Румунії, а сучасна Республіка Молдова з центром у Кишиніві знаходиться на периферії історичної Молдови, у Бесарабії). Це відображає національні інтереси Румунії в підтримці Республіки Молдова на шляху інтеграції до ЄС. Відомі румунські автори та експерти, які зробили внесок в аналіз Придністровського конфлікту, включають М. Мелінтей, Ю. Кіфу, А. М. Албулеску. Міхай Мелінтей запропонував осучаснити хронологію Придністровського конфлікту з огляду

на сучасні оцінки конфліктології [67]. Юліан Кіфу, як директор Центру аналізу конфліктів і раннього попередження в Румунії, є помітним голосом у стратегічному та політичному аналізі конфлікту. Ана Марія Албулеску зосереджувалась на еволюції румунської зовнішньої політики щодо Республіки Молдова та Придністровського конфлікту в різні періоди [54]. Еуджен Стреуціу виступив редактором збірки аналітичних статей з питань конфлікту у 2015 р. [76].

Західні автори, навпаки, фокусуються на безпековому аспекті конфлікту та його впливі на політику західних країн у Чорноморському регіоні. Їхнім дослідженням часто бракує глибокого наукового підходу через вплив румунської історіографії та недостатнє вивчення першоджерел. Ключовий акцент робиться на ролі конфлікту в європейській безпеці, включаючи питання демократії, прав людини та геополітичного балансу. Серед провідних авторів – М. Валь, Ш. В. Гарнетт, Н. Джексон, М. Емерсон, С. Ропер. Вони аналізують конфлікт як елемент гібридної війни Росії, пропонуючи рекомендації для ЄС та НАТО щодо врегулювання. Майкл Емерсон та Стівен Ропер розглянули Придністров'я в межах загального контексту сепаратизму в Європі [60; 74]. Шерман Гарнетт є експертом з питань РФ та пострадянського простору, його роботи часто стосуються безпекових аспектів регіону, тому й питання Придністров'я він розглядав у контексті того чи потрібна РФ для регіону, чи ні [62]. Маркус Валь спеціалізується на міжнародних відносинах та вирішенні конфліктів у Східній Європі, розглядав замученість ОБСЄ до спроб розв'язати конфлікт у його поствоєнній фазі [77]. Наталія Джексон, як правило, є співавтором або автором матеріалів у рамках проєктів міжнародних аналітичних центрів, що займаються питаннями Молдови [64].

Результати їх досліджень пропонують цілісне академічне бачення Придністровського конфлікту як класичного прикладу «замороженої» геополітичної суперечки між різними державами, а не просто внутрішньодержавного територіального спору. Їхні колективні висновки

підкреслюють, що ключовим фактором збереження статус-кво є критична залежність Придністров'я від військової, політичної та економічної підтримки РФ, яка використовує цей важіль впливу для реалізації своїх стратегічних інтересів у регіоні. При цьому дослідження виявляють значну інституційну слабкість міжнародних посередників, зокрема ОБСЄ, чий зусилля часто нейтралізуються протиріччями між зовнішніми акторами. Автори також наголошують на важливості економічного виміру, зазначаючи, що існування «сірих» економічних зон та інтереси місцевих еліт створюють додаткові бар'єри для політичного врегулювання, роблячи конфлікт стійким до традиційних дипломатичних підходів та вимагаючи комплексного переосмислення сценаріїв його розморожування. В цілому, цей напрямок сприяє міжнародному дискурсу, підкреслюючи необхідність дипломатичного тиску на Росію задля мирного розв'язання конфлікту.

Українська історіографія становить окрему групу, яка аналізує Придністровський конфлікт через призму національної безпеки та регіональних інтересів. Українські дослідники описують події початку 1990-х рр. як прояв сепаратизму, спрямований проти молдовського суверенітету, з активною підтримкою з боку РФ. Ключовими причинами конфлікту, на думку українських авторів, є історичний фактор (вплив на демографію регіону), економічний потенціал лівобережжя Дністра, полярні геополітичні орієнтації Кишинева та Тирасполя, а також пряме військове втручання РФ [49]. В. Тучинський доводить, що утворення на землях сучасного Придністров'я та Одеської області Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки (МАРСР) у 1924 р. мало суто політичний характер (задля претензій СРСР на молдовські території у складі Румунії), без етнічних чи соціокультурних підстав, і стало віддаленою причиною конфлікту 1992 р. [4; 46].

Українські науковці були серед перших, хто досліджував міжнародний фактор конфлікту, наголошуючи на ролі України як посередника. Вони підкреслюють, що російський військовий контингент у Придністров'ї, попри

миротворчий статус, є гарантом окремішнього існування ПМР та інструментом геополітичного впливу Росії. Ключові автори, такі як Г. Перепелиця (який комплексно розкрив причини конфлікту та роль України), В. Тучинський та В. Кулик, пропонують стратегії для врегулювання [27; 30–31; 46]. У сучасних працях, наприклад, О. Звездової (2019 р.), зазначається, що конфлікт сприймається російським істеблішментом як зона національних інтересів РФ, з високим ризиком ескалації через вплив третіх сторін [21]. Роботи таких авторів як М. Кравченко та В. Пальчик розкривають роль УНА–УНСО у конфлікті [24; 25; 29]. М. Носенко та О. Садовнік розглянули причини конфлікту з огляду тодішньої історичної ситуації [28; 42].

Українська перспектива підкреслює необхідність координації з Республікою Молдова для протидії російському впливу, враховуючи близькість конфлікту до кордонів України.

Аналіз історіографічних напрямків демонструє поляризованість трактувань Придністровського конфлікту, що відображає геополітичні реалії. Російсько-придністровський напрямок легітимізує сепаратизм, молдовський – захищає суверенітет, румунсько-західний – фокусується на європейській інтеграції, а український – на регіональній безпеці. Історіографія конфлікту еволюціонує, з акцентом на переосмислення подій та пошук нових методологічних інструментів для їх трактування. Сучасний стан наукових праць характеризується значною різноманітністю підходів і оцінок, часто суперечливих, що відображає національні інтереси та ідеологічні позиції авторів.

Незважаючи на відмінності в інтерпретаціях, більшість дослідників сходяться на тому, що Придністровський конфлікт є багатогранним явищем, яке поєднує соціально-політичні, економічні, культурні та геополітичні аспекти. Ця різноманітність підкреслює потребу в об'єктивних дослідженнях для ефективного врегулювання. Оскільки дослідження базується на синтезі

праць авторів з різних країн, робота з ними підкреслює необхідність критичного підходу до джерел з питань Придністровського конфлікту.

1.2 Характеристика джерел

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 р. та утворення нових незалежних держав на пострадянському просторі розпочався інтенсивний процес накопичення документів, матеріалів і свідчень, які стали основою для детального та ретельного вивчення конфлікту між Придністров'ям, тобто Придністровською Молдавською Республікою, та Республікою Молдова. Цей конфлікт, що виник на початку 1990-х років, має глибокі історичні, етнічні, політичні та геополітичні корені, пов'язані з територіальними претензіями, етнічними суперечностями та впливом зовнішніх акторів, таких як Росія, Україна та Румунія. Обробка та аналіз цих джерел дозволили не лише реконструювати хронологію подій, але й комплексно дослідити зародження конфлікту, його основні етапи розвитку, включаючи збройну фазу 1992 року, та довгострокові наслідки для регіональної стабільності, безпеки та інтеграційних процесів у Європі.

Для досягнення цілісного та комплексного дослідження Придністровського конфлікту використовуються різноманітні джерела, які підлягають об'єктивному аналізу. Джерельна база включає як первинні матеріали, зокрема архівні документи, нормативні акти, статистичні дані, так і вторинні, такі як аналітичні праці, публікації в пресі. Загалом, джерела можна класифікувати за типами: архівні матеріали, міжнародні нормативно-правові документи, закони та підзаконні акти, соціологічні матеріали та статистика, матеріали офіційних сторінок міжнародних організацій та органів державної влади, матеріали веб-сторінок громадських організацій, матеріали ЗМІ.

Джерельна база не є вичерпною, оскільки значна частина матеріалів залишається фрагментарною через обмежений доступ до архівів як ПМР та РФ, так і України в умовах воєнного стану, а також через політичну чутливість теми (наприклад, матеріали у Державному архіві Вінницької області щодо Придністров'я стосуються воєнних питань і прикордонної зони та не надаються дослідникам по запитам навіть через університет). Проте, зібраний комплекс джерел є достатньо репрезентативним, щоб сформувати як обґрунтовані висновки щодо причин і перебігу конфлікту, так і усвідомлення конфлікту в головах українців.

Архівні матеріали відіграють важливу роль у з'ясуванні історичних витоків Придністровського конфлікту, дозволяючи простежити еволюцію територіальних та етнічних суперечок від початку ХХ століття. Вони надають первинну інформацію про політичні рішення, дипломатичні переговори та соціально-економічні передумови, які призвели до утворення автономних утворень на території сучасної Молдови. Тут виділяється Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, який виклав матеріали онлайн про етнічний склад територій Бессарабії, що в майбутньому стали теренами Республіки Молдова та Придністров'я, що дозволяє проілюструвати етнополітичні першопричини конфлікту навіть поза конкретними інтересами централізаторських та впливових потуг Кремля [51]. Вони також дозволяють проаналізувати ставлення урядів України до територіальної належності Бессарабії та Північної Буковини, а також політичні обставини створення Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки у складі Української РСР у 1924 р.. Ці матеріали розкривають геополітичні мотиви радянського керівництва щодо створення молдавської автономії як інструменту впливу на Румунію.

Інший важливий архів – Internet Archive (Архів Інтернету): Містить оцифровані книги та звіти різних авторів і організацій, які аналізують документи та події конфлікту. Це вторинні джерела, але вони часто містять цитати з первинних документів, або необхідні для розуміння контексту з

історії Придністров'я факти. Наприклад – підручники з історією Придністров'я для україномовного населення краю, за авторства згаданих у попередньому підрозділі М. Бабілонги та М. Бомешка, що демонструють процес впливу на український публічний простір [33]. Також Архів Інтернету містить підшивки таких газет як «Голос України» [9], «Вісті Комбатанта» [18], «Свобода» [75], «Чорне Сонце» [52], які висвітлюють погляди на Придністровський конфлікт з, відповідно, точок зору української влади та українських націоналістичних організацій (УНА–УНСО, В. О. «Свобода», Соціал-Національної Асамблеї). Інструмент «Wayback Machine» Архіву Інтернету також дозволяє обмежений доступ до матеріалів архівів ПМР станом на 2024 р. (зараз недоступні українським IP адресам) [8].

Архіви Республіки Молдова переважно ілюструють першопричини, а не перебіг власне конфлікту у викладених там онлайн-матеріалах: ситуацію в Трансністрії доби Другої світової війни та часів Російської імперії [61]. Ці архіви забезпечують хронологічну глибину дослідження.

Нормативно-правові та договірні документи є фундаментальними для розуміння правового поля конфлікту, процесу його врегулювання та міжнародних стандартів, що регулюють територіальну цілісність, самоврядування та права меншин. Аналіз нормативних актів дозволяє оцінити відповідність дій сторін конфлікту міжнародному праву та виявити прогалини в правовому регулюванні. Серед джерел також містяться міжнародні нормативно-правові документи, такі як «Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі» 1975 року, який встановлює принципи непорушності кордонів та поваги до територіальної цілісності, «Європейська хартія місцевого самоврядування» 1985 року, що регулює права регіонів на автономію [17; 19]. Ці документи слугують референтними рамками для оцінки дій Молдови та Придністровської Молдавської Республіки.

Документи переговорного процесу включають спільні меморандуми та протоколи держав-учасниць, зокрема «Угоду про заходи довіри і розвиток контактів між Республікою Молдова та Придністров'ям» 1998 р., яка

передбачає демілітаризацію та економічну співпрацю, Заяву Президентів п'яти держав Азербайджан, Грузія, Молдова, Україна, Узбекистан 1999 р., що підкреслює необхідність регіональної стабільності. Договори та угоди між Україною та Республікою Молдова охоплюють «Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво» 1992 р., який закріплює принципи взаємної поваги, «Угоду про співробітництво з прикордонних питань» 1994 р., спрямовану на контроль кордонів, угоди щодо національних відносин і міграції 1996 року, що регулюють права етнічних меншин. Ці документи складають важливу частину українсько-молдовських відносин і стосуються, у тому числі, врегулювання Придністровського конфлікту на принципах поваги до міжнародного права [15].

Закони та підзаконні акти включають постанову Кабінету Міністрів України «Про участь військових спостерігачів у врегулюванні» 1998 р., яка демонструє активну роль України [38], «Постанову Парламенту Республіки Молдова про ініціативу України щодо врегулювання» 2005 р. [40], що відображає двосторонні зусилля. Такі документи дозволяють у магістерській роботі проаналізувати еволюцію правового врегулювання від збройної фази до замороженого стану конфлікту.

Міжнародні організації, залучені до миротворчого процесу також надають важливу інформацію про конфлікт. А саме – звіти міжнародного центру з миротворчої діяльності про події 1992 р. [1].

Статистичні та соціологічні матеріали надають кількісну основу для аналізу демографічних, економічних та соціальних аспектів конфлікту, дозволяючи оцінити етнічний склад населення, міграційні процеси та суспільні настрої. Статистичні дані Придністровського державного банку містять дані про ВВП, безробіття та інвестиції в Придністров'ї ілюструють економічну асиметрію [36]. Переписи населення, зокрема дані Всесоюзного перепису населення 1989 року, фіксують етнічний склад молдаване, українці, росіяни, дозволяючи простежити етнічні диспропорції як фактор конфлікту [32].

Матеріали засобів масової інформації та періодичної преси є цінними для реконструкції динаміки конфлікту, оскільки вони оперативно відображають події, позиції офіційних кіл та суспільні інтереси. Преса слугує індикатором громадської думки та геополітичних впливів. Українські електронні ЗМІ, як «Радіо Свобода», «Українська правда», висвітлюють поточні події, або представляють редакторські статті з теми, що розкриває місце Придністров'я в українському гуманітарному публічному просторі [2; 12; 37]. Молдовська періодика включає *Ava.md*, та *Monitorul Oficial*, що відображають позиції офіційного Кишиневу [3; 69]. Портали українських громад у Молдові, як *Ukrainians.md* дозволяють простежити ставлення української діаспори [47]. Іноземні видання, такі як *The Times* надають західноєвропейську перспективу, висвітлюючи роль ЄС та НАТО, а також значення Придністров'я для війни РФ проти України [65].

Збірки документів узагальнюють матеріали та надають аналітичний контекст. Наприклад, збірка «*The Russian Occupation Troops in the Republic of Moldova: Collection of Documents and Sources*» містить документи щодо сил РФ на території Республіки Молдова, їх ролі у Придністровському конфлікті [63].

Спогади та усні свідчення, зокрема спогади респондентів як учасників подій 1992 року, додають емоційний та суб'єктивний вимір, дозволяючи глибше зрозуміти трагізм конфлікту. Вони вплинули на оцінку шляхів врегулювання, підкреслюючи необхідність діалогу [45].

Таким чином, джерельна база дослідження Придністровського конфлікту є широкою та багатогранною, що дозволяє комплексно висвітлити його аспекти, хоча й залишається фрагментарною через обмеження доступу до багатьох ресурсів. Це підкреслює потребу в подальших пошуках для повного розуміння конфлікту та шляхів його мирного розв'язання.

1.3 Методологічні засади дослідження

Методологічну основу роботи становить комплекс загальнонаукових та загальноісторичних принципів і методів. Деталізація методології передбачає використання загальнонаукових та спеціально-історичних методів, а також застосування відповідного понятійно-категоріального апарату в контексті вивчення процесу генези та еволюції Придністровського конфлікту.

Принцип історизму сприяє виробленню незаангажованої та об'єктивної оцінки всього спектру подій та процесів у сфері політики та історії, котрі зумовили формування етнічних особливостей Придністровського краю. Використання цього принципу дозволило розглянути Придністровський конфлікт у його історичному розвитку, зробити його періодизацію та зрозуміти внутрішню історичну логіку його виникнення і подальшого розвитку.

Завдяки застосуванню принципу системності, вдалося розробити структуру дослідження, яка забезпечила його цілісність та логічну єдність усіх складових частин.

Метод аналізу та синтезу застосовувався на всіх етапах, встановлюючи органічний взаємозв'язок цілого та його частин. Він дав змогу поєднати різноманітну інформацію з джерел і літератури, створити єдине розуміння перебігу подій, а також зрозуміти форми, напрями, головні тенденції розвитку конфлікту та виявити його найбільш проблемні моменти і причини.

У процесі дослідження Придністровського конфлікту було застосовано історико-генетичний метод, що дозволив простежити генезу протистояння у його часовій послідовності. Використання цього методу дало змогу відновити причинно-наслідкові зв'язки, які зумовили формування конфліктної динаміки від ухвалення мовного законодавства 1989 рр. до юридичного закріплення протилежних позицій сторін на початку 1990-х рр., і надалі під час воєнної фази та її розв'язання та мирний процес пізніших років, аж до 2025 р. Завдяки цьому стало можливим визначити, що ключові імпульси конфлікту впливали з політичних, ідеологічних та геополітичних

трансформацій, тоді як етнічні та релігійні чинники відігравали другорядну роль. Історико-хронологічний/генетичний метод дав змогу розглянути явища та події Придністровського конфлікту у хронологічній послідовності, динаміці їх розвитку та з'ясувати їх сутність і закономірності.

Проблемно-хронологічний метод дав змогу розбити тему на вузьчі та конкретніші питання й оглянути кожне з них у часовому порядку. Відповідно до цього методу, було збудовано загальну структуру наукової роботи та зміст її частин, а також проведено аналіз історіографії та фонду джерел із розподілом на групи. Значне аналітичне навантаження у роботі було покладено на історико-порівняльний метод, який забезпечив співставлення Придністровського конфлікту із загальними моделями етнополітичних протистоянь. Порівняльний аналіз виявив як спільні для пострадянських конфліктів риси (політизацію ідентичності, боротьбу за статус, конкуренцію еліт), так і специфічні ознаки Придністров'я, зокрема мінімальну роль етнічного фактора в першопричинах конфлікту (але не в мотивації окремих груп, як, наприклад, бійців УНА-УНСО).

Історико-типологічний метод дав змогу впорядкувати історіографічні матеріали та джерельну базу, а також чітко окреслити ключові орієнтири та першочергові завдання у розвитку цього протистояння. Він сприяв упорядкуванню, узагальненню історичних подій та фактів, їх типологізації та визначенню основних характеристик конфлікту.

Діалектичний метод був особливо важливим для вивчення політичних інтересів та діяльності Сполучених Штатів Америки і країн Європейського Союзу у врегулюванні конфлікту. Дедуктивний метод допоміг з'ясувати загальні закономірності розвитку Придністровського конфлікту, підкріплюючи загальні положення конкретними фактами.

У межах конфліктологічного підходу було використано конфліктологічний метод, що дав змогу структурувати розвиток Придністровського конфлікту відповідно до загальновизнаної фазової моделі. Завдяки цьому протистояння було поділено на передконфліктну фазу,

фазу збройного зіткнення та постконфліктний період. Такий поділ сприяв виявленню динаміки поведінки сторін, специфіки їхніх цілей, а також зміни ролі зовнішніх акторів, зокрема Російської Федерації, України та НБСЄ/ОБСЄ.

Застосування системно-структурного підходу дозволяє глибше зрозуміти суть взаємин між Республікою Молдова та Придністровською Молдавською Республікою, розглядаючи їх як антагоністичні суб'єкти, а також здійснити розбір найважливіших аспектів зв'язків, ключових подій та домінантних спрямувань.

Використання системно-структурного методу дає змогу глибше осягнути сутність стосунків між Республікою Молдова та Придністровською Молдавською Республікою, трактуючи їх як такі, що перебувають у стані антагонізму, а також провести аналіз ключових елементів їхньої взаємодії, вирішальних епізодів та основних векторів розвитку., його постійному периферійному становищі та зіткненні інтересів різних держав, що негативно вплинуло на формування національної ідентичності населення.

Концептуально важливими для дослідження є низка понять. Національний інтерес, що лежать в основі держави, й усвідомлення цих потреб лідерами, які потім втілюються у їхніх діях, є сутністю національних інтересів. Головним чином це стосується гарантування безпеки країни та створення сприятливих обставин для життєздатності й прогресу громади. У дослідженні, Придністровський конфлікт буде аналізуватися винятково крізь призму Українських інтересів. Застосування тут раціонального методу окреслює межі того, що в принципі здійсненне у сфері політики. Як приклад характерної позицій в українському публічному просторі: «Український національний інтерес: безпечний тил і стабільні партнери. Для Києва майбутні вибори в Молдові – це про безпеку, тил і зовнішньополітичну стратегію. Україна не може допустити дестабілізацію з південного напрямку та отримати на кордоні нову Білорусь. Для України стабільна,

проєвропейська Молдова – додатковий союзник у регіоні, логістичний хаб, точка спокою на півдні та партнер у боротьбі з окупантами» [23].

Заморожений конфлікт – це форма конфлікту, що точиться на ґрунті етнічної чи політичної незгоди. Його наслідком стає відокремлення частини території від основної держави та становлення там політичного режиму, який жодна з країн, що його втратила, та й міжнародна спільнота загалом, не визнають. У випадку з Молдовою, РФ змусила її «заморозити» конфлікт у Придністровському регіоні своїм втручанням [53].

«Невизнана держава», такі політії також називаються квазідержавами або відокремленими республіками чи сепаратистськими державами. Це території, які гіпотетично можуть повернутися для відновлення територіальної цілісності. Де-факто держави, включно з так званою Придністровською Молдавською Республікою, фактично перебувають у статусі адміністративних одиниць Російської Федерації, що підтримується російською політикою видачі паспортів та залучення осіб на керівні посади з Росії. Як влучно зазначає польська авторка А. Мярка: «Непризнана держава – це політичний суб'єкт, який має всі атрибути державності (наприклад, збройні сили, формує зовнішню політику), але не має міжнародного визнання статусу держави. Одним із таких утворень є Придністровська Молдавська Республіка (ПМР). З часу завершення Молдовсько-Придністровської війни в 1990-х роках вона функціонує як де-факто незалежна одиниця, хоча міжнародна спільнота визнає Придністров'я невід'ємною частиною Молдови. Росія зміцнює державність ПМР, використовуючи її як зручний інструмент у своїй зовнішній політиці» [68].

Гібридна війна – це воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей, де кожний із цих засобів застосовується як зброя. Деякі прийоми гібридної війни, такі як підтримка незаконних збройних формувань та радикалізація сепаратистських рухів, були випробувані Москвою у придністровському конфлікті. Як

зазначають європейські дослідники: «Росія веде інтенсивну гібридну війну проти Молдови. Лінії наступу включають використання політичних партій як проксі для дестабілізації, поширення дезінформації та пропаганди, купівлю впливу та голосів, корупцію, кібератаки, а також хуліганські та диверсійні дії. Незважаючи на обмежені ресурси та низьку інституційну спроможність, молдовська влада відбиває ці атаки на кількох фронтах і робить це інноваційними способами» [78].

Системне використання зазначених наукових принципів, методів та понятійно-категоріального апарату дозволило комплексно дослідити Придністровський конфлікт, визначити його складові, показати різні точки зору на його природу та сформувані власний історичний погляд на проблему.

Таким чином, методологія дослідження Придністровського конфлікту є комплексною та інтегрованою, що забезпечує об'єктивність і глибину аналізу, хоча потребує постійного вдосконалення для врахування нових геополітичних реалій. Це підкреслює важливість міждисциплінарного підходу для розуміння подібних конфліктів та шляхів їхнього врегулювання.

РОЗДІЛ 2 РОЗГОРТАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

2.1 Класифікація та періодизація

При класифікації Придністровського конфлікту, варто зазначити, що в ньому обидві сторони, постійно використовують «образ ворога». Зокрема, уряд самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки (ПМР) головною небезпекою для мешканців краю оголосив прагнення частини молдовського політикуму з'єднатися в одній державі з Румунією. Застосований РФ у Придністров'ї метод влучно описав відомий англійський автор Е. Сміт, підкресливши, що: «рухи, які не можуть будувати свої претензії на існування тривалих культурних традицій, прагнуть відкрити або «анексувати» чужу історію й культуру, щоб забезпечити собі культурну спадщину, без якої жоден націоналізм не може здобути визнання» [43, с. 55]. Тобто, для інтересів РФ була використана культура українців на теренах Республіки Молдова, яких «захищали» як «російськомовне населення».

Аналізуючи конфлікт у Придністров'ї як такий, що, здавалося б, має етнополітичну сутність, необхідно глибше опрацювати систему класифікації першопричин, які лежать в основі подібних зіткнень. З погляду модернізаційного підходу, утвердження ринкової економіки неминує активізує конкуренцію між етнічними групами за доступ до нових економічних можливостей та контроль над найбільш прибутковими сферами господарства. У періоди економічного спаду така конкуренція в поліетнічних суспільствах набуває особливої гостроти, оскільки посилюється боротьба за робочі місця, ресурси, майнові права та частку у розподілі бюджетних чи інших суспільних фондів. За цих умов формується сприятливе середовище для прояву як повсякденних, так і загальнонаціональних форм упередженого

ставлення, що підживлює міжетнічну напругу та сприяє подальшій політизації міжгрупових розбіжностей [43, с. 56].

Відповідно до інструментального підходу, націоналістичні настрої посилюються насамперед через діяльність політичних лідерів та еліт, які, конкуруючи за розширення власного економічного й політичного впливу, активно застосовують інструменти етнічної мобілізації. Для досягнення цих цілей вони використовують апеляції до етнічних символів, риторику культурного відродження та ідеї державного суверенітету, надаючи їм характеру ресурсів політичної боротьби [57].

Етнополітичні конфлікти, будучи різновидом ширших соціально-політичних протистоянь, поряд з унікальними рисами демонструють низку спільних закономірностей. Н. Белітсер підкреслює, що більшість таких конфліктів має виразний політичний вимір, навіть якщо зовнішньо вони постають як етнічні. Нерідко етнічність виступає своєрідною «маскою» політичної боротьби, але трапляються й протилежні ситуації, коли політичні гасла лише приховують глибинні етнічні суперечності. Ключовим чинником загострення виступає статусна нерівність: зміна політичного чи економічного становища певної групи сприймається нею як загроза, що й провокує ескалацію. Такі конфлікти виходять за межі змагання інтересів і перетворюються на зіткнення ідентичностей, адже їхня логіка ґрунтується на груповому самоототожненні. Політичні суперечки, розгортаючись, часто набувають етнічного забарвлення, посилюючи емоційну напругу та ірраціональність поведінки сторін. Унаслідок цього в етнополітичних протистояннях переважає деструктивний потенціал, оскільки учасники спираються на різні «системи ціннісних орієнтирів», що ускладнює можливість порозуміння [56]. Усі ці ознаки цілком стосуються Придністровського конфлікту.

Узагальнення розглянутих класифікаційних підходів дозволяє виробити збалансоване й об'єктивне бачення розвитку Придністровського конфлікту, з урахуванням усієї сукупності його складових – суспільно-

політичних, економічних, мовно-культурних та зовнішньополітичних факторів, що впливали на перебіг подій безпосередньо або опосередковано. Водночас слід наголосити, що, попри наявність спільних рис, кожен етнополітичний конфлікт зберігає власну специфіку – неповторні особливості, що унеможлиблює його повне ототожнення з іншими подібними випадками.

Своєрідність Придністровського конфлікту полягає передусім у майже повній відсутності традиційних етнічних чи релігійних складових. Також не існує історичних прецедентів у цьому регіоні, які могли б слугувати основою для його розвитку, адже протягом століть тут не фіксувалося значущих конфліктів. Конфлікт виник на тлі розпаду Радянського Союзу, а головними рушійними чинниками стали політичні, ідеологічні та геополітичні обставини, а не етнічні, незважаючи на апеляцію до них [13].

У контексті періодизації Придністровського конфлікту доцільно зазначити, що найбільш наочним підходом у цьому аспекті є конфліктологічний, який розглядає будь-яке етнополітичне протистояння як процес, що проходить певні стадії розвитку. Відповідно до цього підходу, Придністровський конфлікт можна поділити на три фази: передвоєнну, етап збройного зіткнення та поточну стадію (повоєнну), кожна з яких характеризується власними ознаками. Перші два етапи вирізнялися спільним фактором – відсутністю наміру сторін вирішувати протистояння за допомогою правових засобів. Лише на третьому етапі, за активного залучення від 1993 р. місії НБСЄ/ОБСЄ, розпочався пошук юридичних механізмів і засобів для врегулювання молдовсько-придністровського конфлікту. Позиція РФ була у збереженні статус-кво. Позиція України – у замиренні сторін і поступовій інтеграції.

Етнополітичні конфлікти здебільшого вирізняються домінуванням деструктивного потенціалу над конструктивним, що пояснюється різницею в «ціннісних орієнтирах» сторін. Цей закономірний принцип повною мірою простежується в ході аналізу Придністровського конфлікту. Застосування

відповідних класифікаційних параметрів дозволяє здійснити об'єктивну оцінку розвитку конфлікту, враховуючи його багатогранність у соціально-політичному, економічному, мовно-культурному та зовнішньополітичному вимірах. Ці чинники прямо або опосередковано впливали на формування та динаміку протистояння. Слід враховувати, що кожен етнополітичний конфлікт має власну унікальність або навіть феноменальний характер.

У випадку Придністровського конфлікту, все ж протистояння полягає у повній відсутності релігійних факторів та мало значущості етнічних. Також не простежується наявність історичних аналогів, які могли б слугувати основою для прецеденту війни між молдаванами та «руськими»/українцями. За минулі століття у регіоні не було зафіксовано ніяких значущих конфліктних подій між етнічними групами. Фактичний початок протистояння припадає на період розпаду Радянського Союзу, а його основні причини – політичні.

Щодо періодизації Придністровського конфлікту, найбільш доцільним є конфліктологічний підхід, який окреслює розвиток подій через фазовий принцип. У межах цього підходу виділяються три основні етапи: передвоєнна фаза, період збройного протистояння та повоєнна стадія..

Період, що передував воєнним діям, охоплює час від 31 серпня 1989 р. до 29 лютого 1992 р.: ця фаза ознаменувалася посиленням розбіжностей між сторонами (або, мовою конфліктології, формуванням сторін). Сторони визначали державний статус своїх територій, формуючи відповідні органи управління та адміністрування. Значним чинником загострення відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям стало ухвалення 31 серпня 1989 р. Верховною Радою Молдавської РСР законів, що регулювали мовне питання [53]. 27 квітня 1990 р. відбулася зміна державних символів Молдавської РСР. 23 червня 1990 р. Верховна Рада Молдавської РСР ухвалила Постанову № 148-XII із Декларацією «Про державний суверенітет РСР Молдова», яка заклала правове підґрунтя для ігнорування союзних законів СРСР, запровадження процедури ратифікації союзних нормативних

актів вищим законодавчим органом Молдови та визначила курс на вихід республіки за межі Радянського Союзу [14]. Організаційно-правові кроки, спрямовані на прискорене здобуття незалежності, формування мононаціональної держави, надало приводи війни москвофільським силам.

Другий етап – фаза збройного протистояння. Він охопив відносно короткий проміжок часу (з 1 березня по 30 червня 1992 р.). Його характеризувала висока ступінь ворожості сторін із залученням збройних формувань та подальше включення міжнародних посередників у конфлікт. Особливу миротворчу функцію у зупинці бойових дій відіграла російська 14-та армія, дислокована у Придністров'ї. Юридичною підставою для припинення збройного протистояння послужила Угода від 21 липня 1992 р. «Про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова», підписана РФ та РМ. Угода стала правовою базою для створення зони безпеки, розгортання миротворчого контингенту (РФ, Молдова, Придністров'я) під координацією Об'єднаної контрольної комісії [1].

З 1 липня 1992 р. розпочався третій – сучасний етап придністровського протистояння – пошук правових інструментів і методів його врегулювання. До процесу була залучена НБСЄ, яка 1993 р. направила свою місію до Кишинева (Республіка Молдова). Згодом Україна приєдналася до держав-гарантів забезпечення миру та стабільності у зоні конфлікту. На підставі угоди від 11 березня 1996 р. між Республікою Молдова та Придністровською Молдавською Республікою, останній було підтверджено право ухвалювати Основний закон (Конституцію), закони та інші похідні нормативно-правові акти, а також мати власну державну символіку. В цих умовах закріплений у Конституції Республіки Молдова 1994 р. особливий статус населених пунктів лівобережжя Дністра не відповідав фактичному державно-правовому становищу. Цей етап відзначається «консервацією» конфлікту та подальшою діяльністю посередників зі створення проєктів нормативних правових актів

та інших угод міжнародно-правового характеру задля його розв'язання, підтримуючи перемирний стан між сторонами.

Головними чинниками невирішеності молдово-придністровського конфлікту дотепер є, з одного боку, незацікавленість у остаточному рішенню Російської Федерації, а з іншого – нелегітимність влади у Придністровській Молдавській Республіці.

Отже, огляд класифікаційних та періодизаційних підходів до Придністровського конфлікту дозволяє виокремити його специфічні риси та загальні закономірності етнополітичних протистоянь. Конфлікт має переважно політичний та геополітичний характер, при цьому етнічні й релігійні чинники відіграли вторинну роль, а історичних прецедентів для його розвитку в регіоні не існувало. У межах конфліктологічної періодизації виділяються три етапи: передвоєнний (1989–1992 рр.), збройного протистояння (березень–червень 1992 р.) та повоєнний, пов'язаний із пошуком правових механізмів врегулювання за участю міжнародних посередників. Використання класифікаційних інструментів дає змогу всебічно оцінити багатогранність конфлікту та фактори, що впливали на його динаміку, зокрема суспільно-політичні, економічні, мовно-культурні та зовнішньополітичні, водночас підкреслюючи його унікальність і деструктивний потенціал.

2.2 Передвоєнна фаза конфлікту

У 1989 р. в Молдові було створено «Народний фронт Молдови», представники якого організовували в Кишиневі багатотисячні мітинги з антирадянськими та антиросійськими гаслами. Основною вимогою руху стало запровадження єдиної державної мови – молдовської, з поверненням до історичного правопису латиницею замість кирилиці, що використовувалася за часів СРСР. Окремі учасники руху висували ідеї відокремлення від СРСР

та об'єднання з Румунією. У березні та вересні 1989 року Верховна Рада МРСР прийняла законодавчі акти стосовно мов, які гарантували застосування усіх інших мов включно з українською для етнокультурних потреб. Водночас, російській мові було надано особливий статус як засобу комунікації між народами, а офіційною державною визнано лише молдовську. На землях Придністров'я обидва ці закони розцінили як такі, що порушують права, і місцеві парламентарі висунули пропозицію щодо запровадження у Молдові двох державних мов – російської та молдовської, а також виступили проти переходу молдовської мови на літеру латиниці. Саме під приводом цих мовних законів партійні діячі з апарату в Тирасполі створили Об'єднану раду трудових колективів (ОРТК). Згодом особи, пов'язані з ОРТК, займуть низку керівних посад у новоутвореній «республіці». Починаючи з середини 1989 р., вони розпочали організацію страйків на підприємствах, а до завершення року ініціювали референдуми щодо формування Придністровської автономії [53].

Варто підкреслити, що Молдова стала першою з республік СРСР, яка виступила з ініціативою щодо мовного законодавства, спрямованого, по суті, на заміну кирилиці латиницею. Вимоги щодо статусу мови «сформулювали» у трьох ключових пунктах: оголосити молдавську мову державною мовою республіки; домогтися суспільного визнання того, що молдавська та румунська мови є однією й тією ж мовою; відмова від кирилиці, нав'язаної зросійщенням, та повернення до латиниці як історичної абетки. У 1988 р., напередодні розпаду СРСР, у МРСР активізувався рух за державну незалежність. 17 вересня 1988 р. 66 культурних і наукових діячів республіки опублікували у пресі відкритий лист, у якому вимагали термінового переходу молдовської мови на латинську графіку. У 1989 р. цю ініціативу підтримали учасники З'їзду письменників СРСР у Москві, після чого кириличний алфавіт у Молдові було скасовано. Наразі в країні переважно використовується латиниця, тоді як кирилиця продовжує застосовуватися на території Придністров'я [48].

Стаття 1 молдовського «мовного» закону визначала, що «Відповідно до Конституції (Основного закону) Молдавської РСР державною мовною одиницею Молдавської РСР є молдавська мова, що функціонує на основі латинського письма». Цей пункт також суттєво розширив сферу вжитку молдовської як мови державного значення та мови «інтернаціональної комунікації» [20].

У наступних параграфах, а саме у Статтях 3 та 4, було наголошено на тому, що російська мова, як засіб міжетнічного спілкування на теренах СРСР, матиме офіційне вживання у республіці поруч із молдавською, чим забезпечувалася реальна двомовність – як національно-російська, так і російсько-національна. Додатково, Молдавська РСР зобов'язувалася забезпечити використання української, російської, болгарської, єврейської, мов їдиш та циганської, а також інших мов етнічних груп, що проживали у республіці, задля задоволення їхніх культурно-національних потреб» [20].

31 серпня в Республіці Молдова відзначається як національне свято та день офіційного вихідного – «Лімба ноастре», що перекладається як «наша» або «рідна мова». Вибір цієї дати пов'язаний саме із прийняттям ключового мовного законодавчого акта, а перше святкування відбулося у 1990 році. Щороку святкування супроводжується заходами, спрямованими на популяризацію патріотизму, вивчення національного коріння, декламування поезії, виконання пісень і танців, відновлення народних традицій та історичних подій, пов'язаних із молдовською культурою. Офіційні урочистості зазвичай розпочинаються в Кишиневі з церемонії покладання квітів керівництвом країни до монумента Стефана Великого та погрудь класиків національної літератури в парку «Штефан чел Маре». До свята приурочують виставки, фестивалі та інші культурні події, а також віддають особливу шану Олексію Матєєвичу, автору вірша «Лімба ноастре», який з 1994 року є гімном незалежної Молдови [16].

Відповідно до таких дій, шукаючи приводи для захоплення влади, керівництво ОРТК проголосило, що Придністров'я виступило проти

молдовського нацизму. Особливого осуду з боку ОРТК зазнали висловлювання очільників Народного фронту щодо злиття з Румунією, яку ті зображали як «поплічника гітлерівської Німеччини та окупанта». Незважаючи на надані гарантії та закріпленій у законі особливий статус російської як мови, що слугувала для взаєморозуміння між народами, придністровські партійні сили зобразили закон як такий, що утискає права, почали організовувати масові протестні акції та страйки у регіоні. Ключовими вимогами тих, хто протестував, було впровадження російської мови як другої державної на території Придністров'я та відмова молдовської влади від переведення молдовської мови на латинську абетку – попри згоду з рішенням влади Молдови навіть московських мовознавців [73, с. 12].

Після того, як Закон про мову набув чинності, молдовський парламент ініціював процес зміни назв вулиць та населених пунктів на території Молдови. Зокрема, перейменуванню підлягали ті назви, що містили елементи радянської символіки; їх замінювали або топонімічними назвами румунського походження, або ж новими іменами, які мали значущість для молдовського національного руху. Наприклад, Ленінський проспект, як головна артерія Кишинєва, отримав назву проспект Штефана чел Марє, на честь історичного правителя Молдовського князівства, Площа Перемоги трансформувалася у Площу Великої Національної Асамблеї, а вулиця Іскри була перейменована на Бухарестську (як це було у період румунського панування) та низку інших. Зміни торкнулися й офіційної назви самої республіки: 5 червня 1990 р. Молдавська Радянська Соціалістична Республіка набула нової назви – Радянська Соціалістична Республіка Молдова.

Керівництво Придністров'я, що здебільшого охоплювало росіян та українців і прагнуло закріпити контакти з Москвою, намагалось скористатися тогочасною ситуацією у своїх інтересах. Головою цього угруповання стає І. Смірнов, колишній учасник комуністичної партії, який переїхав до Тирасполя у 1987 році. Найчисельнішою серед національних

меншин Молдови того часу були українці (600366 осіб, або 13,8%), однак лише близько 50 тис. з них назвали українську рідною мовою [32]. В умовах загальномолдовського національного руху придністровська компартійна номенклатура втрачала свій попередній вплив як у республіканських структурах, так і в молдовському суспільстві загалом. З огляду на це, керівна верхівка Придністров'я розпочинає активну діяльність, мета якої – утримати Придністров'я у межах Радянського Союзу, ідучи врозріз з рештою території Молдови. Так, перший з'їзд представників Придністров'я усіх рівнів, який було скликано 2 червня 1990 року в селі Паркани, не прийняв до уваги ухвалу Парламенту Молдови, яка стосувалася схвалення незалежності Литви. Натомість, делегати цього зібрання рішуче висловилися за підтримку кроків Глави СРСР М. Горбачова, спрямованих на збереження СРСР. Згодом, 2 серпня 1990 р., регіон «відкинув» молдовський триколор, продовжуючи послуговуватися прапором Молдавської РСР як своїм державним символом. 18 серпня 1990 р. у м. Комраті, що на півдні Молдови, було проголошено «Гагаузьку республіку у складі СРСР», а 2 вересня цього ж року було заявлено про заснування «Придністровської Молдавської РСР у складі СРСР», яка 5 листопада 1991 р. була перейменована у Придністровську Молдавську республіку (ПМР) [28].

2 жовтня 1990 р. керівництво Молдови спрямувало підрозділи МВС на прилеглу до Придністров'я територію для арешту сепаратистського руху. Внаслідок збройного зіткнення між поліцією та озброєними бойовиками у місті Дубосари 2 листопада того ж року, шестеро людей загинули, а тридцять отримали поранення під час сутичок. Після цих подій самопроголошена влада Придністров'я ввела надзвичайний стан, і одночасно розпочалося формування загонів добровольців для недопущення переходу міста під контроль офіційної влади Молдови. Паралельно з цим було здійснено блокування мостів через Дністер [53].

Парламент Молдови відновив свою роботу 12 листопада 1990 р. Заради уникнення подальшого кровопролиття було навіть створено парламентську

комісію з примирення під головуванням П. Лучинського. За результатами роботи цієї комісії, 21 листопада 1990 р. в першому читанні було прийнято поправки до Конституції Молдови, які містили гарантії прав етнічних груп, що проживали в республіці, вичерпавши будь-які етнічні причини конфлікту. Проте, враховуючи політичні інтереси самопроголошеної влади Придністров'я та Гагаузії, це було фактично проігноровано. Збройна напруженість у Придністров'ї спричинила втручання Президента СРСР М. Горбачова. Він 22 листопада 1990 р. направив маршала А. Ахромєєва до Молдови з пропозицією організувати вибори до Верховної Ради Придністров'я 25 листопада, «аби стабілізувати ситуацію». Попередньо, М. Горбачов ухвалив закони, що посилювали повноваження автономних республік, які стали повноправними федеративними суб'єктами без суверенних прав [41]. Законодавчий орган Молдови ці вибори в Придністров'ї (з черговим «обранням» І. Смірнова на чолі) не визнав. У зв'язку з цим, у грудні 1990 року М. Горбачов підписав указ, де наголошувалося, що «низкою ухвалених Верховною Радою Молдавської республіки актів порушуються громадянські права населення немолдавської національності». Указом також вимагалось «вжити усіх необхідних кроків для нормалізації становища, безумовного забезпечення прав громадян будь-якої етнічної приналежності, запобігання розпалюванню міжетнічних чвар». Тим не менш, у тому ж документі проголошення ПМРСР було визнано таким, що не має жодної юридичної сили [41].

17 березня 1991 р. керівництво Молдови бойкотувало Всесоюзний референдум щодо майбутнього Радянського Союзу, ініційований М. Горбачовим. Молдовські політичні діячі заявили, що проведення такого опитування прирівнюватиметься до злочину проти них самих. На правому березі Дністра представники молдовських громад заблокували усілякі спроби облаштувати ділянки для голосування. Однак у Придністров'ї майже 93% тих, хто проголосував, висловилися за збереження Радянського Союзу [41].

Реакції Кишинєва та Тирасполя на події, що розгорнулися в Москві під час перевороту ДКНС серпня 1991 р., були діаметрально протилежними. Зокрема, лідер Придністровської республіки Ігор Смирнов був заарештований у Кишинєві через його підтримку ДКНС. Затримання І. Смирнова спровокувало хвилю обурення та протестних акцій на території Придністров'я. У відповідь на це, жіночий комітет Придністров'я оголосив про блокаду залізничних шляхів на Лівобережжі Дністра. Оскільки майже всі комунікаційні зв'язки Молдови з рештою СРСР йшли через тираспольський залізничний вузол, влада була змушена звільнити І. Смирнова [41].

Події, що відбулися в Москві, прискорили процес ухвалення Молдовою Декларації про суверенітет. Цей документ було проголошено Головою молдовського Парламенту А. Мошану 27 серпня 1991 р. Зазначений документ скасовував положення пакту Молотова – Ріббентропа та визнавав анексію Бессарабії СРСР у 1940 р. неправомірною. Крім того, Декларація містила заклик до Організації Об'єднаних Націй прийняти Молдову як повноправного члена та прохання до світових лідерів визнати її незалежність. Згодом, після прийняття Декларації про суверенітет, Молдова ухвалила низку законодавчих актів, спрямованих на відокремлення республіканських інституцій від центральних структур та посилення локального контролю над функціями, які раніше перебували у веденні Москви. У день проголошення суверенітету Парламент видав Указ, яким анулювалися усі статті республіканської Конституції, що стосувалися членства Молдови в Радянському Союзі [14].

Таким чином, останні роки існування СРСР виявили значну кількість невирішених проблем на території Молдови, які стали результатом радянської політики зросійщення, що проводилася в цьому регіоні протягом усього періоду перебування республіки у складі СРСР. Фактично, вже на цьому первісному етапі чітко простежується зародження нового конфлікту, який згодом трансформувався у збройне протистояння.

2.3 Воєнна фаза конфлікту

19 червня 1992 року конфлікт між Молдовою та самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою перейшов у стадію збройного протистояння, що тривало понад місяць і завершилося підписанням мирної угоди та введенням російських військ у Тирасполь і Бендери, які залишаються в Придністров'ї й досі.

Навесні 1992 року конфлікт переріс у повноцінну військову фазу, найзапекліші бої відбувалися в Дубоссарах та Бендерах. Визначальну роль у конфлікті відіграла 14-та армія СРСР, розташована на території Придністров'я. 23 червня 1992 року до Тирасполя таємно прибув генерал-майор Олександр Лебедь, фактично очоливши армію та офіційно залучивши її до протистояння з молдавськими військами. У відповідь парламент Молдови звернувся до ООН із проханням терміново скликати Раду Безпеки у зв'язку з відкритою агресією Росії проти Молдови [34].

Російська 14-та армія почала масові обстріли позицій молдавських військ і правоохоронців, завдавши серйозних втрат армії Молдови. На початку липня розпочалися перші мирні переговори. 21 липня президенти Молдови Мірча Снігур і Росії Борис Єльцин за участю лідера Придністров'я Ігоря Смирнова підписали мирну угоду, відповідно до якої на територію Придністров'я були введені російські миротворчі сили. До 1 серпня бойові дії повністю припинилися, сторони визнали угоду, і конфлікт набув «замороженого» характеру [6, с. 82].

У сфері громадсько-політичного розвитку України, початок 1990-х років ознаменував період докорінних змін. Виникнення нових світоглядних напрямів, суперництво між націонал-демократичними та націоналістичними силами, а також пошук власної зовнішньополітичної траєкторії сформували двозначне ставлення до конфліктів на просторі, що утворився після розпаду СРСР, зокрема до придністровського. У перші роки існування як незалежна

держава, українська громадськість та політичні структури мали розбіжні інтерпретації подій у Молдові, що було спричинене не лише відсутністю чіткої організації національного руху, а й загальною незрозумілістю зовнішньополітичного курсу України. В. Чорновіл, один із лідерів Народного Руху України, головної опозиційної сили країни часів розпаду СРСР у 1992 р. приїхав у Кишинів, де виступив проти української участі у конфлікті, закликав придушити Придністров'я. Потім Президент України Л. М. Кравчук видав указ президента про виведення українських добровольчих відділів з Придністров'я. Д. Корчинський, один із лідерів тодішніх націоналістичних загонів, що приєдналися до війни на боці ПМР, описував події таким чином: «Тоді українська влада ні на що не здатна була реагувати. Як і російська влада ні на що не здатна була реагувати. Там російська влада почала реагувати вже після того, як бойові дії закінчилися. Тоді вже у нас почалися конфлікти саме з росіянами в Придністров'ї. Перестрілки з розвідкою 14-ї армії і все таке інше. Але в 1992 році ніхто ні на що не реагував. Всі були просто в шоці від того, що відбувалося, бюрократія була розгублена. І це був чудовий час!» [2].

На початках, певна частина українського націоналістичного табору, гуртуючись навколо Української Міжпартійної Асамблеї (УМА), виступала категорично проти сепаратизму як такого, включаючи й придністровський. У цьому колі навіть були помітні прихильники ідеї злиття Молдови та Румунії. Проте після того, як у 1991 році відбулося інституційне відокремлення націоналістичної течії від націонал-демократів, а УМА трансформувалася спочатку в Українську Національну Асамблею (УНА), а згодом – в УНА-УНСО, погляди на цей конфлікт кардинально змінилися. Націонал-демократи продовжували засуджувати сепаратистські ініціативи Придністров'я, тоді як новостворена націоналістична структура зайняла чітко антимолдовську позицію та почала надавати пряму підтримку придністровським формуванням [44].

Ця зміна напрямку дій призвела до того, що підрозділи УНА-УНСО безпосередньо взяли участь у бойових діях у Придністровському конфлікті на боці самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки. Участь українських добровольців є важливим, хоча й недостатньо дослідженим, аспектом конфлікту, що включав військову присутність, політичне втручання та ідеологічний вплив.

Навесні 1992 р. УНСО розпочала власну активну діяльність у зоні Придністровського протистояння. До моменту приїзду Ігоря Мазура у травні того ж року, у регіоні вже діяла окрема «Придністровська чота» УНСО, яка заклала фундамент організаційного перебування українських добровольців. Спочатку загальна чисельність УНСО складала лише близько двадцяти-двадцяти двох осіб, згрупованих у два неповні рої. Проте згодом у Києві була налагоджена система змінних груп, яка гарантувала присутність кількох чот як безпосередньо на передовій, так і в тиллових районах. УНСО встановила тісні зв'язки з місцевою українською громадою, зокрема з організацією «Повернення», яку очолював Олександр Большаков. Важливою складовою співпраці стала взаємодія з Чорноморським козацьким військом, від якого українські добровольці отримали першу партію зброї. Існувало навіть неофіційне правило щодо розподілу волонтерів за етнічною ознакою: українці приєднувалися до УНСО, тоді як росіяни – до козацьких загонів чи гвардії. Склад учасників УНСО не був однорідним: окрім українців, серед добровольців фігурували іноземці (наприклад, громадянин Франції з позивним «Вінегрет») та дезертирів із лав Збройних сил України [29, с. 24].

На той час найбільш чисельними громадськими організаціями Придністров'я були українські національні організації. До них належали як Союз українців «Повернення», головною метою якого було повернення регіону до складу України, та Союз українців Придністров'я. Провідні члени Союзу «Повернення» у наступні роки або були убиті, або змушені були залишити регіон, оскільки українська громада практично не підтримувала цю організацію. Союз українців Придністров'я проіснував довше: його

діяльність зосереджувалася на книгах, освіті дітей та культурних питаннях, залишаючись лояльним до придністровської влади і не беручи участі у політичному житті. Незважаючи на це, ці організації були масовими за місцевими мірками [2].

УНСО не залучалася до масштабних наступальних операцій. Основні їхні завдання зводилися до охорони критично важливих мостів, несення служби на блокпостах, патрулювання населених пунктів та забезпечення безпеки місцевого населення. Водночас, певні документи свідчать про участь окремих груп у локальних перестрілках, що підтверджує наявність у добровольців певного досвіду ведення бойових дій. Д. Корчинський описує це таким чином: «Взагалі це був пікнік, а не війна. Звісно, тоді нам здавалося, що це справжня війна. Але через рік в Абхазії ми зрозуміли, що то була не війна, а пікнік, а от в Абхазії – це справжня війна. Але ще через рік в Чечні ми зрозуміли, що в Абхазії був пікнік, а от у Чечні – це вже справжня війна. А в Придністров'ї – це перестрілки крізь сади яблуневі чи вишневі. Все це переважно на стаціонарних позиціях. Ми займали тоді позиції під Кошницею, це таке село. Частково в Рибниці, мали казарми в Тирасполі ідесь у Кам'янці» [2].

Однією з характерних рис УНА-УНСО у Придністров'ї була висока внутрішня дисципліна, що значно вирізняла українських добровольців серед інших нерегулярних формувань у зоні конфлікту. Комендант Володимир Артеменко запровадив суворий військовий устав, регулярні тренування та неухильне дотримання правил поведінки. Серед них були: повна заборона алкоголю («сухий закон»), облаштування оборонних укріплень, включно з окопами, та застосування дисциплінарних стягнень, у тому числі фізичних. У документах згадуються навчальні (імітаційні) розстріли для виховних цілей, проте фактів реальних страт не зафіксовано [29, с. 29].

Характерною рисою було також інтенсивне впровадження ідеологічного гарту, націленого на український націоналізм та православні засади. Стрільці щоденно звершували п'ятиразову молитву, укладаючи

спілкування винятково українською мовою, додержуючись обрядів та звертань, запозичених із традицій УСС та УПА. Ця унікальна культура поведінки створювала різкий контраст із російськими формуваннями, серед яких досить часто траплялися випадки розладу, грабунків та кримінальних виявів. Внаслідок цього УНСО мала підтримку серед місцевих мешканців, які часто забезпечували українські блокпости припасами та іншою допомогою. Через відсутність власного однострою стрільці мусили користуватися радянськими маскувальними комплектами, переважно тими, що мали назву «піщанки». Українську самотождність підкреслювали шеврони УНСО та чорні пов'язки на голові. Свідчення від російських мемуаристів про «чорний парадний мундир» УНСО вважаються неправдивими та не мають підтвердження в інших даних. Добровольці не отримували жодної фінансової винагороди. Навпаки, переважна частина з них перед від'їздом вносила гроші та продукти до спільного фонду. Єдиною офіційно визнаною відзнакою стало вручення медалей «Захисник Придністров'я», якими вшанували понад шістдесят українців. Зафіксованих втрат серед стрільців УНСО під час протистояння не було [24, с. 568].

Особливим моментом діяльності УНА-УНСО у Придністров'ї була їхня активна участь у політичних процесах. Керівництво організації прагнуло офіційно обґрунтувати свою присутність у конфлікті та створити враження, що українська держава підтримує оборону місцевих українців. Значною мірою їхньою метою було формування умов, за яких Придністров'я могло б сприйматися як територія, що потенційно здатна орієнтуватися на Україну. Добровольцям вдалося сформувати проукраїнське лобі всередині Верховної Ради ПМР: семеро депутатів висловилися за ідею приєднання Придністров'я до України. Це спричинило ініціативу придністровського лідера Ігоря Смирнова щодо можливих переговорів у Києві. Однак його затримання спецслужбами Молдови прямо біля будівлі українського парламенту наочно продемонструвало небажання офіційного Києва бути втягнутим у конфлікт [24, с. 569].

У липні 1992 р. Президент України Леонід Кравчук видав розпорядження про виведення усіх українських добровольців із зони бойових дій. Після цього УНСО була змушена завершити свою участь, незважаючи на спроби довести свою приналежність до української держави. Хоча слова Д. Корчинського свідчать про іншу ситуацію: «Кравчук якось видав указ президента про виведення українських добровольчих відділів з Придністров'я. Я тоді здивувався! Який стосунок Кравчук має до нас? Я теж написав якийсь папір, що в місячний термін ця пропозиція буде розглянута. Справді, на якомусь етапі збільшили кількість міліцейських постів, але їх більше цікавило ловити тих, хто вивозив звідти зброю. В Україні всі ж тоді озброювалися придністровською зброєю в кримінальних цілях...» [2].

Офіційно бойові дії у Придністров'ї тривали з 28 березня до 21 липня 1992 року й завершилися підписанням Президентом Молдови Мірчею Снегуром та Президентом Росії Борисом Єльциним Угоди про принципи врегулювання конфлікту. УНСО в Придністров'ї мала офіційний статус, була зареєстрована як організація та діяла з дотриманням внутрішнього законодавства ПМР. Керівництво місцевого осередку здійснювали Микола Карп'юк, Володимир Мамалига та Юрій Тима. У цей період відбулася невдала спроба заволодіти територіями на північ від Рибниці, що по суті було спробою локального перевороту. Загони УНСО у Рашкові та Кам'янці були роззброєні придністровськими гвардійцями. Частині добровольців вдалося перейти кордон зі зброєю, проте проти деяких із них в Україні порушили кримінальні справи, які пізніше були закриті через амністію [29, с. 26]. Аналіз наявних джерел показує, що участь УНА-УНСО у Придністровському конфлікті носила чітко виражений ідеологічний комбатантний характер. Добровольці виступали як складова частина збройних сил самопроголошеної ПМР, реалізуючи військово-політичні завдання, що виходили за рамки звичайного руху добровольців.

Унікальність УНСО полягала у поєднанні військової витримки, ідеологічного вишколу та політичних прагнень. Їхня діяльність у

Придністров'ї була націлена не лише на участь у збройному зіткненні, але й на формування сприятливої політичної атмосфери для укріплення українського впливу у регіоні. Проте дійсна політика офіційного Києва, яка полягала у бажанні уникнути залучення до регіонального протистояння, спричинила швидке згорання діяльності УНСО та завершення їхньої місії у 1992 р. [29, с. 45]

Поява значної кількості зброї у руках населення суттєво посилила кримінальну напругу в регіоні [2]. Загалом, у зоні зіткнення з обох боків фіксувалися численні тяжкі злочини щодо мирного населення; зокрема, під час боїв за Бендери у двох частинах міста набули поширення акти квартирного та магазинного мародерства. Влада обох сторін виявилася нездатною ефективно протистояти цій хвилі злочинності. Правоохоронні органи Придністров'я, на думку спостерігачів «Меморіалу», мали дещо менший контроль над ситуацією. Водночас, не можна стверджувати, що будь-яка з протиборчих сторін проводила політику цілеспрямованого масового фізичного насильства. Закінчення військових дій на території Придністров'я у липні 1992 р. спричинило кадрові зміни у керівництві Республіки Молдова. Багато представників Народного Фронту було усунуто від посад. Було прийнято рішення відмовитися від подальшого силового врегулювання конфлікту [42].

РОЗДІЛ 3 ПОВОЄННА ФАЗА КОНФЛІКТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПУБЛІЧНОГО УСВІДОМЛЕННЯ

3.1 Ініціативи з врегулювання конфлікту

Врегулювання будь-якого міжетнічного конфлікту неможливе без пошуку компромісного рішення, яке задовольняло б усі сторони. При цьому такий компроміс має бути прийнятий добровільно, а не нав'язаний будь-якій із сторін, інакше невдоволення механізмом вирішення конфлікту може призвести до його відновлення. Саме тому авторитетні етнополітологи підкреслюють, що етнічні, а особливо етнополітичні конфлікти неможливо остаточно вирішити. Примирення сторін завжди буде тимчасовим: етнічний фактор продовжує впливати на ситуацію, і навіть після тривалого часу придушений конфлікт може відновитися. У випадку Придністров'я ситуація дещо спрощується тим, що етнічний аспект відіграв другорядну роль у мотивації дій сторони, яка відокремилася від материнської держави. По суті, Придністров'я перетворилося на арену боротьби проти злиття Молдови та Румунії, і у повоєнній формі цей конфлікт триває й досі.

У результаті переговорів 21 жовтня 1994 р. у Москві було підписано міждержавну Угоду про правовий статус, порядок та строки виведення військових формувань Російської Федерації, тимчасово розташованих на території Республіки Молдова. Цей документ пов'язав вирішення питання про виведення російських військ із визначенням особливого статусу Придністров'я. Водночас РФ не ратифікувала угоду. Проте, за відсутності інших нормативних актів, Угода від 21 жовтня 1994 р. залишається єдиним юридичним підґрунтям для перебування російських військ у Молдові, конституція якої, у принципі, не передбачає розміщення іноземних військ на своїй території [6, с. 82–83].

У липні 2005 р. парламент Молдови ухвалив закон про особливий статус Придністров'я, який надавав регіону автономію та визнавав існування Верховної Ради Придністров'я. Межі автономії мали визначати шляхом референдуму у всіх населених пунктах регіону. Проте придністровські лідери цей закон не підтримали, а план Ющенка залишився не реалізованим, оскільки Росія відмовлялася виводити свої війська, а тодішня влада Придністров'я не була зацікавлена у проведенні демократичних виборів. Натомість, у 2007 р. в Придністров'ї відбувся референдум, результати якого продемонстрували бажання більшості населення продовжувати курс на незалежність від Молдови з можливим подальшим приєднанням до Росії. Перше питання референдуму фактично прирівнювало незалежність Придністров'я до входження до складу РФ. Жителям ПМР пропонувалося обрати між двома варіантами: підтримати «шлях до незалежності Придністровської Молдавської Республіки з подальшим вільним включенням до Російської Федерації» або «відмовитися від незалежності ПМР та у майбутньому увійти до складу Республіки Молдова». Варіант із незалежністю та приєднанням до Росії підтримали близько 92% учасників референдуму [6, с. 83].

У ПМР було дозволено подвійне громадянство, внаслідок чого більшість мешканців мають також російські паспорти. Пенсіонери отримують від Росії доволі відчутні доплати до пенсії. Таким чином, РФ підтримує Придністров'я «на плаву», оскільки вона зацікавлена у існуванні такої лояльної до неї держави, як ПМР, для посилення свого впливу в цьому регіоні. Міжнародна спільнота не визнала результати референдуму, тому ПМР і далі залишається невизнаною державою. Попри зобов'язання, взяті Росією на Стамбульському саміті ОБСЄ 1999 р., відповідно до яких до 2001 р. мали бути виведені як особовий склад, так і озброєння, російський військовий контингент і надалі залишається на території Придністров'я. Оперативна група російських військ підпорядковується Західному військовому округу Збройних сил РФ. Поряд із нею у регіоні діють і так звані

«збройні сили» невизнаної ПМР, чисельність яких оцінюється у 6–7 тис. осіб. Їхнє важке озброєння включає 10–20 танків, певну кількість 122-мм систем залпового вогню, 100- та 85-мм гармати, 120-мм міномети та різні типи бронетранспортерів. Після початку російської агресії проти України істотно зросла інтенсивність навчань як придністровських військових формувань, так і підрозділів ОГРВ. Увагу привертає як спрямування цих навчань (відбиття атаки штурмовика типу Су-25, танкових проривів, дій диверсійних груп) так і факт проведення маневрів російського контингенту з незаконними збройними формуваннями Придністров'я, що суперечить заявленому нейтральному статусу російських військ у регіоні [49, с. 10].

Судячи з перших кроків, нинішнє керівництво Молдови не розглядає придністровську проблематику як один із ключових пріоритетів, віддаючи перевагу внутрішньому порядку денному – боротьбі з корупцією та реалізації реформ. У цьому контексті варто також розглядати результати візиту до Кишинева 11 серпня 2021 р. спеціального представника президента РФ з розвитку торговельно-економічних відносин із Республікою Молдова Д. Козака, який заявив, що отримав запевнення щодо намірів молдовської сторони утримуватися від блокади стосовно Придністров'я [49, с. 27].

Аби невизнана республіка побачила потенціал у возз'єднанні, Молдова мусить її зацікавити. Адже на цьому етапі ідея отримання автономного статусу не надто приваблива для Придністров'я. Як зауважив голова придністровського парламенту, Гагаузія слугує наочним прикладом реалізації автономної ідеї, але «не демонструє сьогодні привабливості цієї моделі для когось інше». Відомо, що автономний статус Гагаузії був зведений нанівець низкою законів, які посилили владу центрального уряду. У ПМР наполягають, що реінтеграція – це об'єднання того, що колись було єдиним цілим. Оскільки Придністров'я ніколи не входило до складу Молдови, ця схема до нього непридатна. Звичайно, повністю дистанціюватися від «придністровського питання» Кишинів навряд чи зможе. Однією з ключових невирішених проблем залишається енергетична залежність правобережної

Молдови від електроенергії Молдавської ДРЕС. Складена ситуація фактично створює для Молдови подвійну пастку: сплачуючи за електроенергію, вона опосередковано забезпечує фінансову підтримку придністровського режиму, тоді як сама станція функціонує за рахунок російського газу, за який Тирасполь не розраховується з «Газпромом». Це формує зростаючу заборгованість, що посилює можливості енергетичного та політичного тиску на Молдову. Подолання цієї залежності, так само як і ефективне перекриття контрабандних схем, потребує активної співпраці між Молдовою та Україною, зокрема в організації спільних контрольних пунктів на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону [49, с. 27].

Для порівняння, «вибори» глави придністровської адміністрації («президента ПМР»), що відбулися 12 грудня 2021 р., пройшли за умов української явки – близько 35 %, за участю лише двох кандидатів, одним із яких був чинний керівник Вадим Красносельський, та без можливості проголосувати «проти всіх». Одразу після переобрання Красносельський здійснив візит до Москви, а після його завершення надіслав листа на адресу Майї Санду, у якому заявив: «Не обмежуючись обговоренням окремих політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем, ми можемо, а отже, і маємо зробити наступний найважливіший крок – сісти за стіл переговорів та розпочати обговорення всеосяжного врегулювання конфлікту». Подібні заяви, зроблені після попередніх неодноразових декларацій про готовність обговорювати з Кишиневом виключно економічні та політичні питання, можуть розцінюватися як помітна зміна позиції, що, ймовірно, стала результатом ініціативи з боку Москви. МЗС Російської Федерації висловило підтримку керівникові придністровської адміністрації. Майя Санду відмовилася від зустрічі з Вадимом Красносельським, однак можна прогнозувати, що спроби відновити переговорний процес, у тому числі шляхом чинення тиску на Молдову, будуть продовжуватися [49, с. 29].

Зміна ролі РФ від безпосередньої сторони конфлікту до формального посередника й спостерігача обернулася для Республіки Молдова

стратегічною поразкою, оскільки позбавила її можливості вести діалог із реальним центром ухвалення рішень, змушуючи взаємодіяти лише з придністровською адміністрацією, яка повністю залежить від Москви. Як зазначають українські аналітики, молдовський досвід також демонструє, що прямі переговори із сепаратистськими структурами не приносять жодних переваг: вони лише затягують конфлікт у часі та сприяють накопиченню нових економічних і соціальних проблем [49, с. 29].

Політика «малих кроків» і заходів зі зміцнення довіри, що протягом останнього десятиліття реалізується за участі ЄС, поки не принесла відчутного зближення двох берегів Дністра, про що свідчить низький рівень готовності мешканців Придністров'я до реінтеграції з Молдовою. Найпомітнішим результатом стало переорієнтування економіки регіону на європейські ринки завдяки сприятливим умовам, створеним ЄС, зокрема поширенню режиму зони вільної торгівлі між Молдовою та ЄС на придністровську територію. Проте реалізація такої політики без зміни політичного статусу регіону і без запровадження санкцій за порушення прав людини фактично формує вигідне середовище для подальшого існування сепаратистської адміністрації. Крім того, заходи довіри та фінансова допомога ЄС, якими б масштабними вони не були, поки не здатні конкурувати зі специфічними й часто непрозорими механізмами економічної підтримки з боку РФ [49, с. 30].

Мезебергська ініціатива мирних перемовин (5+2) зрештою зазнала невдачі: спільний Комітет Росія–ЄС так і не був створений, а після короткочасних контактів між керівництвом Молдови та Придністров'я сторони знову повернулися до стану взаємної напруженості, фактично – до «холодної війни» і підтриманої Москвою формули «2+1». Водночас саме у цей період відбувся перехід до тактики «малих кроків», яку згодом підтримали ЄС та ОБСЄ [49, с. 39].

Підконтрольний Росії Придністровський регіон залишається джерелом гібридних загроз, що зумовлює об'єктивну зацікавленість України у їхній

нейтралізації, виведенні російського військового контингенту, демілітаризації території та її реінтеграції до складу Республіки Молдова на основі повного відновлення молдовського суверенітету. Це, у свою чергу, сприятиме усуненню перешкод для економічного розвитку й забезпеченню можливості проведення незалежної внутрішньої та зовнішньої політики. Відтак політика України щодо Придністров'я повинна розглядатися крізь призму асиметричних заходів протидії російській агресії. РФ прагне контролювати внутрішню та зовнішню політику Молдови, адже Придністров'я за будь-яких умов лишається вірним союзником Росії. Придністров'я, з огляду на його «сірий» статус, не може звернутися по допомогу до жодної міжнародної фінансової інституції. А РФ не надто цікавиться нюансами міжнародного права. У її підході до пострадянського простору політична доцільність має більшу вагу, ніж економічні міркування грошового характеру. Російська Федерація більш гнучка у геополітичних питаннях, ніж ЄС чи Сполучені Штати [49, с. 31].

Ставлення України до придністровського питання не зазнало змін. Після того, як Молдова відкинула план Козака, Україна висунула власний варіант вирішення конфлікту, відомий як план Ющенка. Він не передбачав створення федеративної структури Молдови, а міг закінчитися лише наданням Придністров'ю розширеного автономного статусу. План Ющенка також включав такі кроки, як внутрішня демократизація в Придністров'ї, проведення виборів за демократичними нормами та запровадження міжнародного нагляду. Хоча більшість учасників переговорів у форматі «5+2» підтримували ключові ідеї цього плану, його втілення зірвалося через промосковський «референдум» у ПМР, а її «президент» заявив, що Придністров'я може стати «російським регіоном» [6, с. 83].

Україна продовжувала наполягати на демократизації обстановки в зоні протистояння. Вона категорично виступала проти будь-яких рішень, прийнятих поза форматом «5+2», оскільки не бажає посилення впливу РФ на невизнану республіку, з якою має спільний кордон. Крім того, Україну не

влаштовує варіант об'єднання ПМР та Молдови через федералізацію держави. Тим не менш, Україна тривалий час застосовувала практику надання громадянства мешканцям Придністров'я українського походження. Показово, що за даними перепису 2004 р. на підконтрольній Молдови території українців проживало навіть більше, ніж у Придністров'ї (282 тис. проти 160 тис.), однак саме придністровські українці залишалися в центрі уваги української державної політики у сфері взаємодії з діаспорою [6, с. 13].

Щодо цілей Кремля у Придністров'ї: у 2022 р. один із командирів російських окупаційних військ в Україні заявив, що однією з військових цілей Кремля є повний контроль над південною частиною України, підкресливши, що це надало б Росії «ще одну точку доступу» до міжнародно невизнаної сепаратистської республіки. Незважаючи на те, що Росія не визнає Придністров'я як окрему державу, на його території залишаються близько 1500 російських солдатів нібито для підтримання миру та охорони радянських складських арсеналів. Президент України Володимир Зеленський на початку повномасштабного вторгнення порівняв ситуацію у Придністров'ї з боротьбою за Донбас, де Москва вже багато років виправдовувала підтримку сепаратистських формувань «захистом російськомовного населення», а напередодні вторгнення Путін визнав незалежність двох контрольованих окупаційних зон – «республік» Донбасу, що слугувало формальним підґрунтям для військової інтервенції. Генерал-майор Росії Рустам Міннекаєв на початку березня заявив про «пригнічення російськомовного населення» у Придністров'ї, повторюючи безпідставні твердження щодо Донбасу, що викликало рішучу реакцію уряду Молдови, який назвав ці заяви «неприйнятними та безпідставними». Водночас аналітики Інституту вивчення війни у Вашингтоні відзначають, що такі заяви не свідчать про неминучий наступ російських військ на Молдову, а радше вказують на стратегічну ціль Москви отримати можливість впливу на Придністров'я у майбутньому через контроль над півднем України. З урахуванням значних втрат і зосередження російських сил на східному

фронті, реальний наступ на Молдову є малоймовірним. Проте загроза залишається серйозною, що змушує Кишинів вживати заходів безпеки та навіть подавати позачергову заявку на вступ до ЄС. Молдова засудила вторгнення Росії в Україну, однак залишається обережною щодо санкцій, оскільки майже повністю залежить від постачання енергії з РФ, яка в минулому натякала на можливе зниження цін за поступки щодо Придністров'я [65].

Придністровська влада послідовно демонструє лояльність до Російської Федерації. Ще у 2007 р. була ухвалена концепція гармонізації «законодавства» Придністров'я з нормами російського права. У березні 2017 р. було прийнято «закон», який дозволяє одночасне використання російського прапора разом із придністровським. До кримінального кодексу «ПМР» включено статтю, що передбачає кримінальну відповідальність за заперечення позитивної ролі російських миротворців. Крім того, на території Придністров'я регулярно організовується участь російських громадян у виборах президента РФ та депутатів Державної Думи, причому більшість «обирає» кандидатів від правлячої партії путінського режиму «Єдина Росія» [49, с. 9].

На прикладі приходу до влади у Молдові промосковських політиків, Вороніна і Додона, яскраво можна побачити, що московські обіцянки повернути Придністров'я в обмін на москвоцентричну орієнтацію Молдови не були правдивими – Кремль прийшов до висновку, що краще тримати цю «моркву» постійно напоготові. На парламентських виборах у Молдові у лютому 2001 р. перемогу здобула Партія комуністів, яка декларувала політику зближення з Російською Федерацією. Парламент уперше після конституційної реформи обрав президентом лідера молдовських комуністів Володимира Вороніна, який здійснив чергову спробу врегулювати Придністровський конфлікт. Так, 16 травня 2001 р. В. Воронін та І. Смирнов під час зустрічі в Тирасполі підписали низку документів, серед яких був протокол про взаємне визнання на території Придністров'я та Республіки

Молдова документів, що видаються компетентними органами обох сторін, зокрема свідоцтв про реєстрацію актів цивільного стану, паспортів та посвідчень особи, посвідчень водія, реєстраційних документів на транспортні засоби, освітніх документів, нотаріальних актів, свідоцтв про державну реєстрацію юридичних осіб, трудових книжок, пенсійних посвідчень, документів про пільги, ліцензій, сертифікатів та інших офіційних документів. Окрім того, було підписано протокол про гармонізацію податкового та митного законодавства, у якому сторони домовилися базувати імпортно-експортні операції на нормативах, що враховують вимоги Світової організації торгівлі та Світової митної організації, а також законодавства країн-учасниць СНД та Європейського співтовариства [39].

Однак за кілька днів до тираспольської зустрічі, 11 травня 2001 року, керівник Придністровської адміністрації видав указ «Про паспорт громадянина ПМР», який спричинив негативну реакцію з боку Кишинева. Очільник Молдови висловив думку, що цей указ не збігається з тими домовленостями, що були досягнуті раніше. Зі свого боку, В. Воронін звернувся до Придністровського керівництва з проханням переглянути та анулювати прийняте рішення, наголосивши, що за умов його невиконання, залишає за собою право не поширювати на видані паспорти норм Протоколу від 16 травня 2001 р. стосовно взаємного визнання документів. «Паспортне питання» стало критичним моментом у відносинах між Кишиневом та Тирасполем, однак пошук шляхів врегулювання конфлікту продовжився. Ідеологом нового плану виступив перший заступник глави адміністрації президента Росії Дмитрій Козак. Згідно з його пропозиціями, Молдова мала перетворитися на «асиметричну федерацію», а Придністров'я та Гагаузія отримували особливий статус з правом на власні законодавчі, виконавчі та судові органи, власну Конституцію і законодавство, державну власність, самостійний бюджет і податкову систему, а також власну символіку та інші атрибути автономії. Діловодство в усіх органах влади і місцевого самоврядування планувалося вести молдавською та російською мовами, а

автономії мали право блокувати законопроекти, небажані для них. Молдова зобов'язувалася дотримуватися нейтралітету та надати Росії право на розміщення своїх військ у Придністров'ї строком на 20 років як гарантію врегулювання конфлікту. Такі вимоги викликали незадоволення в молдовському суспільстві, змусивши Вороніна, врешті, відмовитися від підписання угоди за «Планом Козака» [49, с. 35–36].

Щодо І. Додона, під час передвиборчої кампанії 2016 р. Ігор Додон не виключав можливості реінтеграції Придністров'я через федералізацію Молдови. У січні 2017 р., під час свого першого візиту до Росії вже в статусі президента, він на спільній пресконференції з Володимиром Путіним визнав, що відмова від врегулювання придністровського питання на основі Меморандуму Козака була помилкою. Така позиція очільника Республіки Молдова спричинила побоювання, що він може відстоювати саме федералізаційний варіант вирішення придністровської проблеми у рамках концепції «Козак-2». Сприяла цьому і подія липня 2018 р., коли президент РФ призначив Дмитрія Козака своїм спецпредставником з розвитку торговельно-економічних відносин із Молдовою [49, с. 6].

За ініціативи Ігоря Додона відбулося сім зустрічей із керівником Придністровської адміністрації Вадимом Красносельським, присвячених обговоренню шляхів врегулювання спірних питань, проте вони не дали суттєвих результатів. У березні 2019 р. адміністрація президента РМ представила документ «Великий пакет для Молдови» (неофіційно відомий як «план Додона»), який передбачав організацію у 2020 р. в Кишиневі міжнародної конференції високого рівня, за підсумками якої головні міжнародні гравці мали підписати «Хартію про солідарність і партнерство з Республікою Молдова» та створити «Фонд сприяння і постконфліктного розвитку Молдови» для фінансування інтеграції Придністров'я. Планом передбачалося до 2022 р. розробити модель придністровського врегулювання та програму постконфліктного розвитку об'єднаної держави на 10–15 років, розглядати Молдову як платформу для стратегічного діалогу Росія–ЄС у

нових історичних умовах, підкреслюючи нейтралітет країни, а трансформацію миротворчої операції – лише в рамках політичного врегулювання придністровського питання. Конкретний статус Придністров'я у документі не визначався, натомість «Великий пакет» позиціонувався як потенційна основа для поетапного мирного процесу врегулювання конфліктної ситуації на території України. План було презентовано західним партнерам – ЄС та США, а також на Мюнхенській конференції з безпеки, однак його реалізація не вийшла за межі консультацій із міжнародними партнерами та була тісно пов'язана з результатами парламентських виборів у Молдові [49, с. 7].

На парламентських виборах 11 липня 2021 року перемогу здобула пропрезидентська проєвропейська партія «Дія та солідарність», тоді як проросійський «Блок комуністів та соціалістів» зазнав поразки. Прихід до влади проєвропейсько орієнтованих політичних сил істотно знизив ймовірність реалізації проєкту «Козак-2» [49, с. 7–8].

Це все ігнорує режим ПНР, у «Концепції зовнішньої політики» якої, затвердженій указом «президента ПНР» у листопаді 2012 року, наголошується, що Придністров'я послідовно реалізує заходи, спрямовані на здобуття міжнародного визнання своєї правосуб'єктності та на подальше приєднання до регіональних і універсальних міжнародних організацій, зокрема до Організації Об'єднаних Націй. Відповідно – «безальтернативність незалежності». Фактично внутрішні трансформації Придністров'я призвели до того, що контроль над квазідержавними структурами регіону фактично зосередився у руках найбільш потужної економічної організації – холдингу «Шериф». Холдинг «Шериф» фактично монополізував ринок телекомунікаційних послуг та нафтопродуктів у Придністров'ї, входячи до числа найбільших економічних гравців регіону. До його структури належать банки та промислові підприємства, зокрема потужне текстильне ЗАТ «Тиротекс», Тираспольський винно-коньячний завод KVINT, ФК «Шериф» [22; 49, с. 8–9]. Цей холдинг фактично й тримає контроль за

місцевою владою, балансуючи між отриманням коштів і утримкою гарнізонів РФ та, одночасно з цим, збереження для жителів ПМР преференцій від влади Республіки Молдова, куди вони досі їздять навіть для участі у виборах.

Повномасштабне вторгнення РФ проти України фактично знищило наявні системи міжнародної безпеки, а також поставило під сумнів дієвість світових інституцій, таких як ООН, ОБСЄ, Рада Європи та подібних. У цьому світлі кардинальних змін зазнають перспективи вирішення «заморожених» чи «відкладених» конфліктів у державах, які здобули незалежність понад три десятиліття тому внаслідок розпаду СРСР.

Процес врегулювання придністровського питання зазнав суттєвого впливу. Раніше головні ризики цього нерегульованого конфлікту були пов'язані з потенційним «придністровізацією» ОРДЛО, нав'язуванням Україні схеми вирішення, подібної до молдовської, у якій «сепаратистські утворення» визнаються стороною конфлікту; сама війна трактується як «внутрішній конфлікт», а РФ змінює свій статус із учасника конфлікту на посередника [7]. Така «придністровізація» передбачає різноманітні сценарії: від затягування конфлікту на невизначений час (придністровське врегулювання тягнеться понад 30 років без суттєвого прогресу у реінтеграції Молдови) до реінтеграції підконтрольних Москві територій на російських умовах як самостійних одиниць із правом вето на внутрішні та зовнішні рішення країни (дивлячись на умови «Плану Козака»).

Обидва ці варіанти, якби вони були втілені, дозволили Москві б утримувати Україну у «сірій зоні», сповільнюючи її європейську та євроатлантичну інтеграцію при зростанні російського впливу на гуманітарний простір України. Але «визнання» та анексія у 2022 р. Російською Федерацією так званих «республік» продемонструвало, що Москва більше не розглядає «придністровізацію» ОРДЛО як свою фінальну стратегічну мету. Початок повномасштабної війни проти України свідчить про те, що Росія змінила усю парадигму своїх відносин із державами, які колись входили до складу СРСР. Якщо раніше Москва для «повернення» цих

країн переважно вдавалася до політичних, економічних та дипломатичних важелів впливу, зокрема через «сепаратистські» анклавів в Україні, Молдові та Грузії, то 24 лютого 2022 р. стало точкою неповернення, коли застосування сили, військових методів, могло стати прийнятною практикою і у взаєминах з іншими країнами, які Москва вважає своєю сферою впливу.

З початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну російський військовий контингент у Придністровському регіоні Молдови та нелегальні збройні формування так званої «Придністровської Молдавської Республіки» стали сприйматися як безпосередня загроза для України. Незважаючи на те, що, за оцінками експертів, ці підрозділи не здатні самостійно виконувати оперативно-тактичні завдання, їхня присутність обмежує можливості маневру українських військ на Півдні та змушує українське командування перекидати ресурси для протидії потенційній загрозі з Придністров'я. Водночас Україна не може вжити превентивних заходів для нейтралізації цього угруповання, оскільки регіон знаходиться на території суверенної Молдови, і будь-які такі дії були б розцінені як акт агресії проти незалежної держави [7].

Російська сторона в умовах війни проти України не демонструє намірів поважати суверенітет Республіки Молдова. Згідно із заявою в.о. командувача військ Центрального військового округу Рустама Мінекаєва від 22 квітня, російські війська у другому етапі так званої «спецоперації» мають на меті встановити повний контроль над Донбасом та Півднем України, а також забезпечити вихід до Придністров'я [65].

Нинішнє проєвропейське керівництво Республіки Молдова засудило агресію Росії проти України, але відмовилося приєднатися до антиросійських санкцій. Президентка Молдови Мая Санду наголошувала, що «приєднання до антиросійських санкцій може поставити під загрозу постачання газу до Молдови, і при цьому не завдасть шкоди Росії» [7].

Війна РФ проти України, окрім економічних втрат для Молдови, відкрила і деякі можливості. Зокрема, Молдова, як згадувалося вище, подала

заявку на членство в ЄС. Фактичне блокування придністровської ділянки кордону дозволяє Кишиневу сьогодні контролювати зовнішньоторговельні операції економічних суб'єктів Придністровського регіону. Очевидно, що Російська Федерація не задовольнить молдовський нейтралітет. Протягом квітня-травня на території Придністровського регіону відбулася низка інцидентів (обстріл будівлі так званого «Міністерства держбезпеки», вибухи біля військових об'єктів тощо), що свідчить про спроби Російської Федерації спровокувати «другий фронт» проти України, використовуючи Придністров'я. Ескалація в регіоні націлена одночасно і проти України, і проти Молдови [7].

Ймовірно, РФ буде вдаватися до різних заходів із метою усунення нинішнього проєвропейського керівництва Молдови та приведення до влади проросійських сил. Для цього можуть застосовуватися гібридні методи – підтримка проросійських партій, інформаційні кампанії, економічний тиск, маніпуляції з енергетичними поставками. Також можуть бути здійснені прямі військові дії. Існують сприятливі умови для реалізації таких сценаріїв, серед яких наявність регіонів із високим рівнем підтримки проросійських сил (переважно Північ Молдови та автономна територія Гагаузія), слабкість структур національної безпеки та Збройних сил РМ, а також залежність країни від російських поставок газу й електроенергії, зокрема через Придністров'я. По суті, суверенітет Молдови вирішується зараз на полях битв російсько-української війни.

З огляду на попередній досвід перемовин, описаний у підрозділі, для ефективного врегулювання придністровського конфлікту необхідне радикальне переосмислення існуючого формату переговорів «5+2», який передбачає участь Молдови та Придністров'я як сторін, України, ОБСЄ та Росії як гарантувальних держав, а також США та ЄС як спостерігачів. Зважаючи на те, що Росія є агресором і своїми діями підриває міжнародні механізми безпеки, її участь у переговорному процесі є неприпустимою. Водночас роль України має бути суттєво посилена, оскільки

Придністровський регіон є джерелом комплексних військових і невійськових загроз для її національної безпеки. Необхідне також збільшення впливу Європейського Союзу, а до переговорів варто залучити Румунію як державу, що має стратегічні інтереси в Молдові і може сприяти зміцненню її безпеки. Фактичний колапс формату «5+2», спричинений російською агресією проти України, вимагає проведення міжнародної конференції щодо врегулювання конфлікту найближчим часом після завершення війни, що передбачатиме повне перезавантаження переговорного процесу. Врегулювання не може розглядатися виключно як внутрішня справа Молдови, оскільки присутність Росії в Придністров'ї становить загрозу для безпеки всієї Європи. Разом із оновленням формату «5+2» доцільно скасувати Московський меморандум 1997 року, який фактично визнавав Придністров'я як суб'єкта переговорів, та всі документи, що базувалися на ньому. Обов'язковою умовою врегулювання є виведення російських військ та озброєнь із регіону, повна демілітаризація та ліквідація нелегальних збройних формувань. Поряд із цим необхідно розробити фінансовий механізм, що забезпечить поступову реінтеграцію Придністров'я до Молдови та згортання квазідержавних структур. Питання статусу Придністров'я має вирішуватися з урахуванням національних інтересів Молдови і залежати виключно від позиції Кишинева, при цьому малоімовірно, що цей статус перевищуватиме рамки автономії, подібної до статусу Гагаузії.

У такому сценарії ініціатором проведення міжнародної конференції з врегулювання придністровського питання виступить Україна, зацікавлена у ліквідації загроз на своїх південних кордонах [7]. Водночас вирішення конфлікту неможливе без активної участі Республіки Молдова, оскільки його успіх безпосередньо залежить від готовності молдовського керівництва перейти від декларацій до практичних кроків і взяти на себе складне завдання реінтеграції Придністров'я. У будь-якому випадку придністровський конфлікт стане важливим пунктом європейського порядку денного у сфері безпеки після завершення війни між Росією та Україною.

Отже, навіть у своєму повоєнному форматі Придністровський конфлікт залишається серйозним чинником регіональної нестабільності та безпосередньою загрозою для безпеки України, особливо на її південних кордонах, а поточний формат «5+2» фактично втратив ефективність через російську агресію; для врегулювання ситуації необхідне перезавантаження переговорного процесу з активною участю Республіки Молдова, України, ЄС та Румунії, що включатиме виведення російських військ і озброєнь, демілітаризацію регіону, ліквідацію нелегальних збройних формувань, створення фінансового механізму для реінтеграції Придністров'я та визначення його статусу виключно на основі національних інтересів Молдови, тоді як підготовка до цього процесу має розпочинатися вже зараз, оскільки після завершення війни Росії проти України вирішення придністровського питання стане важливим пунктом європейського порядку денного у сфері безпеки.

3.2 Інтерпретація українськими націоналістичними організаціями

Після завершення активної фази Придністровського конфлікту 1992 року Українська Національна Асамблея – Українська Національна Самооборона (УНА-УНСО) послідовно вибудовувала власну комеморативну та політичну практику, яка забезпечувала тривалу присутність цієї теми у публічному просторі України. Така діяльність виконувала одразу кілька функцій: меморіальну, виховну, політичну й пропагандистську. Вона дозволяла організації конструювати власний історичний наратив, актуалізувати досвід участі у конфлікті в контексті сучасної української безпекової проблематики та формувати символічний капітал, що використовувався в політичній діяльності УНА-УНСО.

Одним із ключових напрямів комеморації стала організація УНА-УНСО тематичних виставок і експозицій, присвячених участі її добровольців

у збройних конфліктах початку 1990-х років. Особливої ваги надавалося експозиціям, які охоплювали одразу кілька регіонів («Війни УНСО – Придністров'я, Абхазія, Чечня»), що дозволяло вписати придністровський сюжет у ширший контекст геополітичної протидії російському впливу. Представники УНСО брали участь у бойових діях на всіх ділянках фронту в ПМР, що робило це важливою частиною історії організації для українських націоналістів. Відкриття таких виставок у Національному військово-історичному музеї України у 2016 р. підкреслювало не лише офіційний характер події, але й прагнення організації закріпити свій історичний статус у державному інформаційному просторі. Експонати виставок включали фотоматеріали, особисті речі учасників, елементи форми, нагороди та відеодокументи з «гарячих точок». Присутність на відкриттях учасників бойових дій (голова командувача УНСО Валерія Бобровича та Ігоря Мазура) сприяла створенню ефекту живої історії, що робило такі заходи особливо значущими для молоді та представників громадськості. Важливим компонентом цієї діяльності було формування виховного наративу, спрямованого на передачу «героїчного спадку» наступним поколінням, з ідеєю первинності шляху воїна над шляхом ухлянта, про що прямо заявляли представники організації, розкриваючи «Сторінки історії УНСО» [45].

Другим напрямом комеморації стала популяризація персональних історій бійців УНСО, що брали участь у придністровських подіях. Особисті спогади, як-от мемуарні свідчення Едуарда Білоуса, матеріали інтерв'ю Дмитра Корчинського, містили конкретні описи умов служби, мотивації добровольців і взаємодії з місцевим населенням [2]. Подібні тексти формували символічний простір пам'яті, в якому участь УНСО трактувалася як складова боротьби за захист українства поза межами державного кордону.

Увічнення пам'яті проявлялося також у топонімічних рішеннях, наприклад перейменуванні провулка у Черкасах на честь Руслана Зайченка – одного з активних учасників Придністровської війни. Такі акти свідчили про

прагнення організації включити власних представників до локального та загальнонаціонального пантеону борців.

УНА-УНСО активно використовувала свій історичний досвід для формування політичної позиції щодо сучасного стану Придністров'я та загроз, що походили з цього регіону. Попри початкову підтримку ПМР, врешті бійці УНСО почали конфліктувати з регулярними російськими військовими, які де-факто перебирали контроль над Придністров'ям на себе. Після цих подій організація презентувала себе як структуру, яка першою в Україні здобула практичний досвід протидії російським військам на території Молдови, що дозволяло їй претендувати на роль експерта у питаннях безпеки. Одночасно з тим багато початкових причин до приєднання УНСО як комбатантів у Придністров'ї були «романтичними», а не суто ідеологічними: «Думали, що можна створити з Придністров'я звільнену територію, розбійницьку – вільну від бюрократичного впливу як України, так і Молдови, само собою і Російської Федерації та пробувати там робити такий собі цікавий збройний романтичний анклав, і здійснювати різноманітні соціальні експерименти» [2].

У своїх заявах УНА-УНСО наголошувала на зростанні російського впливу у Придністров'ї та критикувала українську владу за недостатньо рішучі дії у відповідь. Організація жорстко реагувала на політичні події, наприклад на рішення придністровської влади у 2017 році запровадити російський прапор як другий державний. Так само радикально оцінювалися дії українських політиків, яких звинувачували у нехтуванні державними інтересами та «комерціалізації» національної боротьби [24].

УНА-УНСО висувала й конкретні вимоги до уряду України: арешт та націоналізація російських активів, захист прав українського населення Придністровського регіону, протидія поширенню російських спецслужб і терористичних мереж. Таким чином, пам'ять про участь українських націоналістів у конфлікті використовувалася як інструмент легітимації власних політичних ініціатив всередині України. Приблизно півсотні

унсовців були нагороджені урядовими медалями «Захисник Придністров'я». Діяльність УНА–УНСО в регіоні сприяла формуванню українського культурного простору: із 1992 року в ПМР почали відкриватися українські школи, видавалися періодичні видання українською мовою, створювалися культурологічні товариства. У цей період Тираспольському державному університету було присвоєно ім'я Тараса Шевченка, а українська мова набула статусу державної нарівні з молдовською та російською [25; 45].

Важливим елементом самопрезентації УНА-УНСО стали символічні акції, що формували образ організації як сили, здатної оперативно реагувати на загрози територіальній цілісності України. Однією з найбільш помітних подій такого типу був «Поїзд дружби» до Криму в 1992 році. Ця акція стала одним із перших масштабних демонстративних заходів УНСО: близько 500 активістів здійснили низку молебнів і публічних виступів у ключових містах півдня України, декларуючи готовність протистояти сепаратистським тенденціям. У контексті Придністровського конфлікту подібні символічні прояви використовувалися для наголошення на ролі УНСО як захисника української спільноти регіону. Згідно з наявними свідченнями, присутність українських добровольців у 1992 році викликала суттєве пожвавлення місцевого українського населення, що бачило в УНСО не лише військову силу, але й символ підтримки з боку «великої України» [44].

Окрім УНА-УНСО участь українських націоналістів «на захисті україномовного населення у Придністров'ї» підтримали інші праві (ВО «Свобода») та крайньо-праві (Соціал-Національна Асамблея) організації. Про це свідчить їхня партійна преса – це стосується як газети «Свобода» та журналу «Комабонт» за 1992 р., власне під час розгортання збройної фази конфлікту, так і газети «Чорне Сонце», яка друкувалася вже після 2014 р., офіційно представлялась як преса (на той момент) батальйону «Азов» МВС України, хоча редактура і зміст були пов'язані з представниками крайньо-правих, які позитивно схвалювали роль українських націоналістів у

Придністровському конфлікту, але застерігали від «приднестровізації» Донбасу [18; 52; 75].

Аналіз згаданих видань свідчить, що українські праві та крайньо-праві кола сприймали Придністров'я як приклад локального конфлікту, де націоналістична активність могла бути виправдана захистом «україномовного населення», проте вони також демонстрували певну обережність щодо переносу цього досвіду на власну територію. Газета «Свобода» і журнал «Комабанд» фокусувалися на висвітленні історичних і політичних аспектів участі українських добровольців у Придністров'ї, підкреслюючи ідеологічну місію та роль організацій націоналістичного спрямування. У свою чергу, видання «Чорне Сонце» у 2015–2017 рр. слугувало платформою для утвердження наративів, які схвалювали попередню участь українських добровольців у конфлікті, водночас акцентуючи увагу на потребі уникати прямих аналогій із сучасними регіональними конфліктами, зокрема на Донбасі. Цей комплекс джерел дозволяє простежити еволюцію ідеологічного сприйняття Придністров'я у середовищі українських націоналістів від активної участі у 1990-х рр. до формування концепцій «обережного» націоналістичного втручання у 2010-х рр., демонструючи одночасно схвалення військової та політичної ролі добровольців і критичне ставлення до повторення таких сценаріїв на території України. Усі джерела демонструють послідовне формування ідеологічної рамки, де участь українських добровольців подається як «національна місія», водночас фіксується усвідомлення ризиків експорту конфлікту та пропагування необхідності централізації влади в Україні.

З іншого боку, партійна преса Конгресу українських націоналістів (КУН) 2004–2007 рр., на відміну від крайніх видань 2000-х рр. на кшталт «Чорного Сонця», демонструвала помірковано-консервативну позицію, обережно і здебільшого трагічно висвітлюючи залучення українців до Придністровського конфлікту. У своїх публікаціях КУН підкреслював, що участь українських добровольців, замість посилення національних

пріоритетів України, фактично сприяла зміцненню московських інтересів у регіоні. Водночас у виданнях відзначався ризик того, що конфлікт створив прецедент для поширення кризових сценаріїв на інші пострадянські території, де під ширмою «етнічного сепаратизму» могли реалізовуватися механізми повзучої окупації в інтересах Москви. Такий наратив демонструє усвідомлення КУН небезпек, пов'язаних із зовнішньою експансією Росії, та наголошує на дилемі між патріотичними намірами добровольців і геополітичними наслідками їхньої діяльності. Цей наратив наближений до українського мейнстріму 1990-х рр., що його висловлював В. Чорновіл, як опонент відділення ПМР від Молдови [2].

Отже, діяльність УНА-УНСО та інших українських націоналістичних організацій щодо відтворення пам'яті про події Придністровського конфлікту в українському публічному просторі була багатовекторною та цілеспрямованою. Вона поєднує виставкові проекти, мемуаризацію, топонімічні ініціативи, політичні заяви та символічні акції. У цьому контексті історія участі добровольців УНСО у Придністров'ї стає не лише елементом внутрішньоорганізаційної пам'яті, але й інструментом політичної діяльності, за допомогою якого організація вписує свій досвід у ширший наратив боротьби України з антиукраїнськими силами, де б вони не були. Через відсутність чіткої позиції офіційного Києва у 1992 р. націоналісти взяли на себе відповідальність за підтримку українців у ПМР. УНСО виконувала бойові завдання, сприяла зміцненню української ідентичності та створенню культурних і релігійних інституцій. Їхня діяльність підвищила моральний дух місцевого населення і стала сигналом підтримки. Вибіркові напади на проукраїнські структури свідчать про складний характер конфлікту. Діяльність УНА–УНСО продемонструвала здатність українського суспільства захищати національні інтереси навіть без офіційної державної підтримки. Отже, мета статті – проаналізувати роль українських націоналістів у придністровському конфлікті – досягнута. Матеріали

підтверджують, що УНА–УНСО мала ключове значення у військовому, соціальному та культурному вимірах подій

3.3 Інтерпретація конфлікту в українському мейнстрімі

Українська влада, окремі політики, політичні аналітики усвідомлюють, що залагодження придністровського конфлікту виявилося тривалим, непростим і багатогранним. При чому конфлікте поле зумовлене як внутрішніми політичними розбіжностями між Кишиневом та Тирасполем, так і потужним зовнішнім тиском міжнародних учасників. Розгляд в Україні післяконфліктної фази засвідчив, що фактична відсутність етнічної мотивації (за межою оригінальної «ширми» для прикриття захоплення влади в регіоні) у цьому протистоянні не полегшила його врегулювання, адже ключові суперечності були сконцентровані у сфері політичної ідентичності, геополітичного вектору та різного погляду на майбутній державний устрій.

Важливим чинником щодо сприйняття Придністровського конфлікту в українському публічному просторі лишилася незмінна проросійська спрямованість Придністров'я, що посилювалася економічною та політичною підтримкою РФ, включно з поширенням російського громадянства та соціальних виплат. У 1992 р., хоча позиція офіційного Києва була нечіткою, можна обережно сказати, що на відміну від націоналістів-комбатантів, представники як української влади, так і опозиції, виступили на боці Молдови, ставши на перепоні швидкому просуненню російських військ і добровольців до ПМР, а також виступивши проти ініціатив українських добровольців. Як згадує Д. Корчинський: «Чорновіл чомусь тоді приїхав у Кишинів, виступав проти нас. Ми піднімаємо синьо-жовті прапори там над сільрадами – Чорновіл приїжджає у Кишинів та закликає придушити Придністров'я. Потім Кравчук якось видав указ президента про виведення українських добровольчих відділів з Придністров'я. Я тоді здивувався! Який

стосунок Кравчук має до нас? Я теж написав якийсь папір, що в місячний термін ця пропозиція буде розглянута» [2].

Організація придністровського «референдуму» 2007 р. остаточно закріпила курс краю на відокремлення від Молдови, що відчутно ускладнило будь-які діалоги щодо реінтеграції. Водночас Молдова, тривалий час схильна до румунізації та можливої інтеграції з Румунією, фактично не намагалась інтегрувати проблемний регіон поза наданням можливостей його жителям, що дорівнювали можливостям решти громадян Республіки Молдова. Невизначеність позиції Кишинєва, а також внутрішні політичні негаразди не дозволили випрацювати послідовну та реальну стратегію залагодження. Пропозиції України про автономію, ані Москви про федерацію не здобули повної підтримки ані в Кишинєві, ані у Тирасполі, – бо вирішення в один бік загрожувало як зовнішнім політичним інтересам, так і, власне, окремим політичним кар'єрам, що стосувалося молдовських президентів. Аналіз українськими інститутами міжнародних переговорних механізмів показує, що успіх врегулювання прямо залежить від забаганок Росії, яка фактично утримує політичну та економічну поведінку ПМР. Формат «5+2» явив обмежену дієвість, що протистоїть російським пропозиціям формату «2+1». Попри певне зближення думок сторін у 2009 р., справжнього поступу досягнуто не було, головню через незламність підходів до державного устрою та становища краю, і, відповідно, Україна розглядає Придністров'я як джерело проблем і загроз, а не перспектив. Окремою складною обставиною лишається донедавна політична розгубленість Кишинєва, що виявляється у відсутності єдиної концепції реінтеграції території. Пропозиції промосковських політиків на кшталт «передачі Придністров'я в управління Росії», або «нейтралітет» до проблеми за адміністрації М. Санду, лише демонструють розпач та неспроможність молдовських еліт знайти дійсне вирішення [6; 7; 49].

Україна, як один із гарантів, намагалася запропонувати альтернативний спосіб мирного розв'язання (план Ющенка), проте жорстка проросійська

орієнтація Тирасполя та результати «референдуму» унеможливили його втілення навіть за вкрай поблажливої до Придністров'я комуністичної влади у Молдові. Київ стабільно наполягав на переговорах винятково у міжнародному полі та заперечує федералізацію Молдови, побоюючись створення прецедентів розмивання кейсів московської неоголошеної агресії до рівня «внутрішніх конфліктів» – хоча після відкритого повномасштабного вторгнення 2022 р. така загроза може бути вже неактуальною.

За агресії 2022 р. оцінки українських аналітиків у публічному просторі щодо Придністровського конфлікту стали критичнішими [7;49]. Зазначається, що підконтрольний Російській Федерації Придністровський регіон зараз для України виступає джерелом комплексних гібридних загроз, що мають безпосередній вплив на безпеку України. У зв'язку з цим Україна зацікавлена у системній нейтралізації цих ризиків, що передбачає, зокрема, виведення російських військ із регіону, демілітаризацію Придністров'я та відновлення повного суверенітету Республіки Молдова над цією територією (навіть в той час, коли сама молдовська влада не ризикує робити таких кроків, що є з тамтешньої точки зору достатньо логічним, з огляду на організацію РФ «сил республіки», які чисельно є більшими за деякі європейські армії). Такий підхід включає також ліквідацію перешкод для економічного розвитку Молдови та створення умов для формування незалежної внутрішньої та зовнішньої політики. Політика України щодо Придністров'я в українській аналітиці та ЗМІ розглядається як складова ширшої стратегії асиметричної протидії російській агресії, де дії у регіоні мають поєднуватися із загальнонаціональними та міжнародними зусиллями, спрямованими на стримування російської експансії та зміцнення безпекового середовища у Східній Європі. Придністров'я тут вже виступає не як «свої слов'яни», яких потрібно примирити з молдованами, а як загроза, проти якої Україні та Молдові варто об'єднати свої зусилля щоб обійти її економічно та політично [7; 28; 47; 49; 53].

У рамках практичної реалізації такої політики Україна повинна була б всебічно підтримувати Республіку Молдова у врегулюванні конфлікту, застосовуючи комплекс дипломатичних та практичних заходів. До них належать спільні двосторонні та багатосторонні ініціативи у форматі ООН і ОБСЄ, спрямовані на виведення російських військ та реформування миротворчої місії, відновлення контролю над придністровським відрізком українсько-молдовського кордону шляхом створення спільних митно-прикордонних пунктів і протидії контрабанді, а також зміцнення співпраці у сфері протидії гібридним загрозам та забезпечення енергетичної незалежності обох держав [49, с. 31]. Такий комплексний підхід українського впливу сприятиме поступовій реінтеграції Придністров'я до Республіки Молдова та посиленню регіональної безпеки, зменшуючи можливості для російського впливу на південно-західному фланзі України, забезпечуючи Одеську та Вінницьку області від можливих нападів з того боку.

Ідеї приєднання Придністров'я до України не були характерні мейнстрімному українському публічному просторові, як і ідеї воєнного завершення конфлікту. Проте з мілітаризацією суспільства в ході оборони від повномасштабної агресії Кремля з 2022 р. ситуація починає змінюватися. Серед націоналістів така ідея була давно, про що казав Д. Корчинський: «Звісно, це радянське населення все-таки було. Але і патріотизм український теж був. І давайте не забувати, що історія придністровського сепаратизму почалася з того, що самопроголошена «Верховна Рада» самопроголошеної «Придністровської республіки» ухвалила звернення до Верховної Ради України про входження до складу України. І це звернення тодішній ватажок сепаратистів Смирнов привіз до Києва. На жаль, його тут ніхто не розглядав. Але вони дуже хотіли увійти до складу України. І нам здалося, що це цікава й здорова ідея, що Україна має потрошки приростати чимось» [2]. Та з 2022 р. такі ідеї вийшли за межі націоналістичних куточків до широкого недійного простору. Як жартівливо зазначив політичний експерт Ю. Богданов, тепер «раз на рік Україна «звільняє Придністров'я»» [5]. Проте подібні заклики,

аналізи, обговорення продовжують ширитися пресою, через що станом на 2025 р. вже представникам України у Республіці Молдова доводиться виправдовуватися ідеями того, що Україна не планує ніяких операцій: «Ми одразу ж заявили, що Україна не планувала і не планує жодних силових акцій на території Придністров'я. Ми є правовою державою та суб'єктом міжнародного права, ми захищаємо себе від російської навали, водночас не втручаємося у справи інших держав. Використовуємо виключно дипломатичні інструменти в межах нашого статусу в рамках переговорного процесу з придністровського врегулювання задля досягнення мирним шляхом його мети – реінтеграції Республіки Молдова. І тут ми повністю підтримуємо і солідарні з Кишиневом». Посол України в Молдові Паун Роговей заявив, що раніше в Придністровському регіоні існувала фактична монополія, а група «Шериф» була повністю підконтрольна Москві. Проте після 2014 року ситуація почала змінюватися завдяки своєчасним і виваженим крокам як з боку України, так і Молдови. Зокрема, Україна заборонила використовувати свою територію для ротації так званих «миротворчих сил», хоча спочатку перебувала там лише як спостерігач. Було також закрито придністровську ділянку україно-молдовського кордону, а крім того, здійснено низку неpubлічних заходів, що створили конкретні перешкоди для реалізації російських планів у регіоні.

Посол підкреслив, що окрім цих кроків відбувалися й природні процеси інтеграції: Молдова почала активно включати Придністров'я в єдиний соціально-економічний простір. Всі підприємства холдингу «Шериф» були зареєстровані в Кишиневі та орієнтовані на експорт своєї продукції на ринки Європейського Союзу, що істотно зменшило залежність регіону від Москви та обмежило можливості для подальшого впливу Росії [35].

Отже, аналіз українського мейнстрімного дискурсу в публічному полі щодо Придністровського конфлікту показує, що Україна сприймала регіон не як потенційну територіальну здобич, а як джерело комплексних загроз, зокрема військово-політичних та гібридних, що прямо впливали на

національну безпеку. Внутрішні суперечності між Кишиневом і Тирасполем, проросійська орієнтація Тирасполя та контроль Москви над ключовими економічними та політичними інструментами регіону суттєво ускладнювали будь-які спроби реінтеграції. Українська позиція, відображена у дипломатичних, прикордонних та економічних заходах, була спрямована на стримування російського впливу та підтримку Молдови у відновленні суверенітету над Придністров'ям, одночасно дотримуючись принципів міжнародного права та дипломатичних процедур.

Після 2014 року активізація практичних кроків з боку України та Молдови, включно із закриттям придністровської ділянки кордону, заборонаю ротації «миротворчих сил» через українську територію та інтеграцією економіки регіону до молдовського простору, сприяла згасанню прямого російського контролю та зменшенню можливостей для дестабілізації. Придністров'я перестало розглядатися як «свої слов'яни», а стало фактором регіональної загрози, що вимагає комплексних заходів асиметричної протидії та координації зусиль України й Молдови для поступової стабілізації та посилення безпеки на південно-західному фланзі України. З 2022 р. в українському суспільному просторі, особливо у ЗМІ та аналітиці, почали ширитися заклики до силового вирішення проблеми Придністровського конфлікту. Проте підхід української влади продемонстрував стратегічну роль дипломатії, економічних важелів та міжнародної співпраці у протидії зовнішньому впливу, зберігаючи при цьому мирне врегулювання конфлікту та уникнення прямих силових дій.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження історії Придністровського конфлікту та його подальшої інтерпретації в українському публічному просторі, що дозволило вирішити поставлену наукову проблему та сформулювати низку найважливіших результатів, виходячи з принципів історизму, системності та політичного реалізму.

Історіографічні напрямки конфлікту є глибоко поляризованими, відображаючи геополітичні інтереси сторін: російсько-придністровський напрямок легітимізує ПМР, молдовський – захищає територіальну цілісність, а український – розглядає конфлікт крізь призму національної безпеки.

Дослідження підтвердило, що Придністровський конфлікт, хоча і зазвичай у літературі класифікується як етнополітичний, є унікальним через домінування політичної, ідеологічної та геополітичної складових над етнічною, яка використана була первинно як привид для боротьби, але ніяк не проявилася у повоєнні роки конфлікту, чи релігійною, яка повністю відсутня. Конфлікт виник на тлі розпаду Радянського Союзу, коли молдовський політикум розпочав курс на створення мононаціональної держави та можливе об'єднання з Румунією, що було сприйнято придністровською партійною номенклатурою та, частково, російськомовним населенням як загроза власним інтересам. Ключовим каталізатором стала мовна політика Кишинєва у 1989 р., яка, попри підтримку з боку навіть московських філологів, була зображена локальною придністровською пропагандою як зазіхання на їхні мовні права, підбурюючи населення до участі в демонстраціях, блокадах, збройних бандах.

Аналіз збройного протистояння 1992 р. (зокрема, боїв у Дубосарах та Бендерах) доводить, що вирішальним чинником у поразці молдовських сил стала пряма військова участь 14-ї російської армії. Цей період характеризувався численними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Участь українських добровольців з УНА-УНСО на боці

Придністров'я у 1992 р. мала комбатантський та ідеологічно вмотивований характер, спрямований на посилення українського впливу, проте ця діяльність була згорнута офіційним Києвом, який прагнув уникнути втягнення у регіональний конфлікт.

Конфлікт залишається неврегульованим через глибоке геополітичне протистояння та незмінну проросійську орієнтацію Придністров'я, у 2007 р. закріплену результатами «референдуму». Тирасполь є фактично залежним від Російської Федерації завдяки економічній підтримці, поширенню російського громадянства та соціальних виплат. РФ, зацікавлена у збереженні свого впливу, намагається просувати власний звужений формат перемовин «2+1» (Молдова, Придністров'я, Росія), ігноруючи міжнародну формулу «5+2».

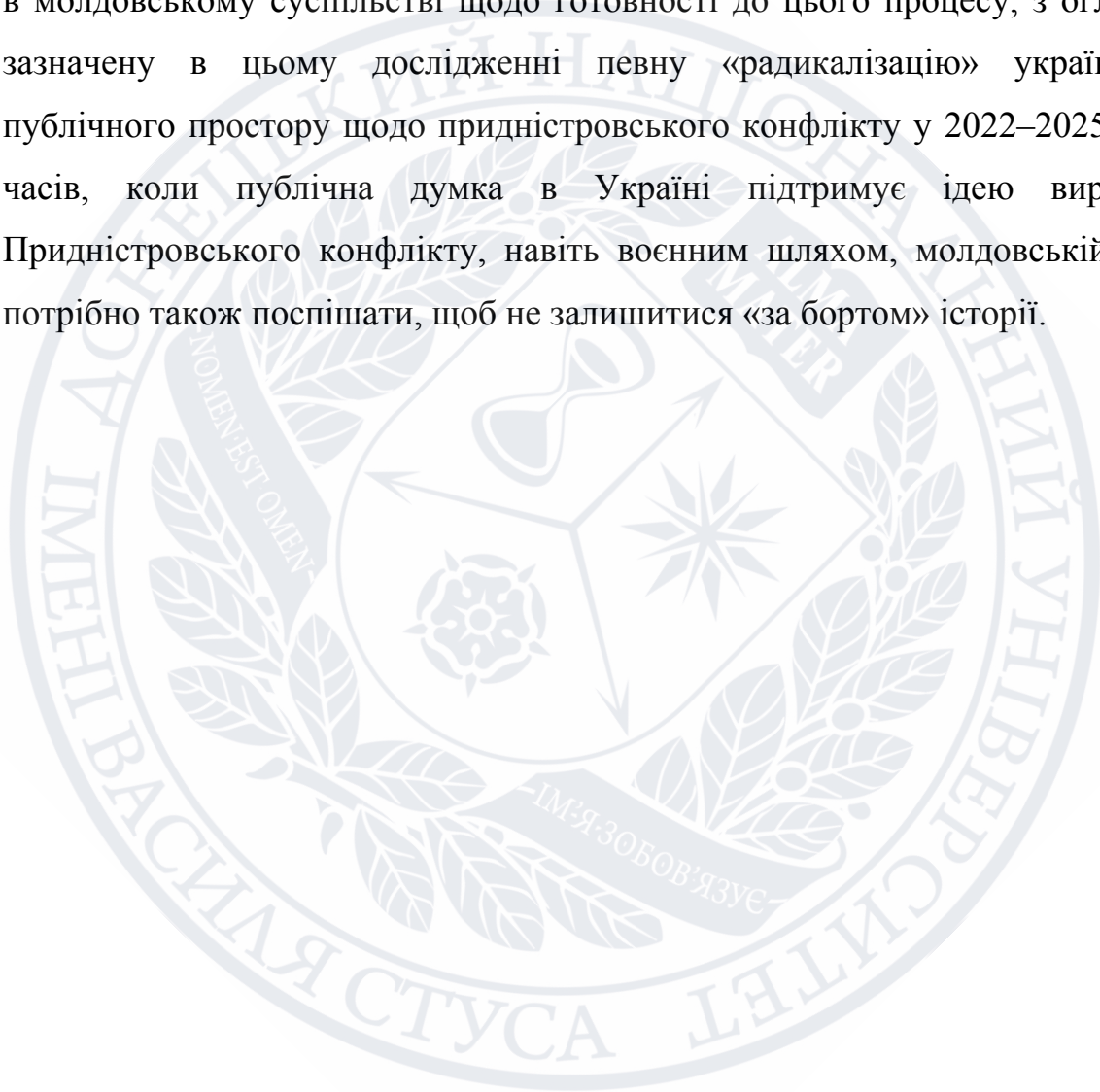
Початок широкомасштабної агресії РФ проти України у 2022 р. зруйнував наявні механізми міжнародної безпеки. Це принципово змінило ставлення до конфлікту: російський військовий контингент у Придністровському регіоні тепер розглядається як безпосередня військова загроза Україні. У контексті агресії Російська Федерація, як країна-агресор, не має права брати участь у переговорному процесі. Це також вплинуло на український публічний простір, де значно погіршилося ставлення до ПМР, активними стали заклики до українського воєнного втручання у регіон, що довелося призупиняти через офіційні заяви українського МЗС про дії України як правової держави, а не агресора.

Практичне застосування результатів дослідження полягає у формуванні нової зовнішньополітичної стратегії України щодо регіону. Однак, ці рекомендації можливо застосувати виключно після припинення російсько-Української війни. Врегулювання Придністровського конфлікту має бути виведене з парадигми «внутрішнього питання Молдови» і розглянуте як питання європейської безпеки. Неодмінними умовами для розв'язання є:

- Повне виведення російських військ та озброєнь з Придністров'я.
- Демілітаризація регіону та ліквідація квазидержавних структур ПМР.

–Ліквідація загроз, спричинених присутністю військ Росії.

Перспективи подальшого вивчення наступні: з огляду на крах формату «5+2», існує необхідність у вивченні можливості скликання нової міжнародної конференції з питань врегулювання під егідою України, ЄС та Румунії. Подальші дослідження мають бути зосереджене на фінансових механізмах, які забезпечать реінтеграцію Молдови, та на моральному кліматі в молдовському суспільстві щодо готовності до цього процесу, з огляду на зазначену в цьому дослідженні певну «радикалізацію» українського публічного простору щодо придністровського конфлікту у 2022–2025 рр.: за часів, коли публічна думка в Україні підтримує ідею вирішення Придністровського конфлікту, навіть воєнним шляхом, молдовській думці потрібно також поспішати, щоб не залишитися «за бортом» історії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. 1992. *Peacekeeping Centre*. URL: <https://peacekeeping-centre.in.ua/Museum/Moldova/Articles/1992.htm> (дата звернення: 27.11.2025).
2. 30 років тому: Придністров'я – війна в садах. *Радіо Свобода*. 02 червня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/prydnistrovya-viyna-v-sadakh/31832863.html> (дата звернення: 27.11.2025).
3. Аналітика і коментарії. Придністровський конфлікт: уроки для України. *AVA*. 11 лютого 2022 р. URL: https://ava.md/ru/stati/analitika_i_kommentarii/pridn-strovs-kiy-konfl-kt-uroki-dlya-ukra (дата звернення: 27.11.2025).
4. Білоус С. В., Тучинський В. А. Політичні передумови утворення молдавської автономної радянської соціалістичної республіки у складі УРСР в 1924 році. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вінниця, 2014. Вип. 22. С. 38–42. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/items/44f288dc-8da8-448e-915c-64e3b5f040bb> (дата звернення: 27.11.2025).
5. Богданов Ю. Раз на рік Україна «звільняє Придністров'я». *Главком*. 24 лютого 2024 р. URL: <https://glavcom.ua/columns/yiriibogdanov/raz-na-rik-ukrajina-zvilnjaje-pridnistrovja-987500.html> (дата звернення: 27.11.2025).
6. Бойко О. Роль Росії у Придністровському конфлікті. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2022. № 4. С. 80–87.
7. Війна Росії проти України і придністровський конфлікт. *НІСД*. 23 травня 2022 р. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/viyna-rosiyyi-proty-ukrayiny-i-prydnistrovskyy-konflikt> (дата звернення: 27.11.2025).
8. Виртуальная выставка «ЭТО НАША С ТОБОЮ ЗЕМЛЯ, ЭТО НАША С ТОБОЙ БИОГРАФИЯ». 12 октября 2022 р. *Государственная служба управления документацией и архивами Приднестровской Молдавской Республики* / *Internet Archive*. URL: <https://web.archive.org/web/20241215112738/https://gsuda.gospmr.org/2022/10/13854> (дата звернення: 27.11.2025).

9. Газета Голос України (1991-2017) / *Internet Archive*. URL: https://archive.org/details/Golos_Ukrayiny/Holos_Ukrayiny_1995_№1116_27.06/mode/2up?q=придністров%5C%27я (дата звернення: 27.11.2025).
10. Галущенко О. С. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы). *Dacoromania*. URL: https://dacoromania.net/article/борьба_между_румынизаторами_и_самобытниками_в_молдавской_асср_%2830-е_годы%29 (дата звернення: 27.11.2025).
11. Галущенко О. С. Этнический состав населения Молдавской АССР (1924 – 1940). *Молдавское научное обозрение*. 2002. №1.
12. Градиловський С. Русський Мір (3). С. Градиловський о РусМире – на березу Руського (т.е. Чорного) моря: Русские – это искусственно сконструированная идентичность под сверхзадачу Госстроя. *Українська правда*. 22 липня 2010 р. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/okara/4c48444962e33> (дата звернення: 27.11.2025).
13. Губогло Е. М. Приднестровский конфликт и постконфликтный синдром. *Ежегодный исторический альманах Приднестровья*. 2000. №4. С. 48–58.
14. День проголошення суверенітету Республіки Молдова. *Почесне консульство Республіки Молдова у Хмельницькому*. 2025. URL: <https://moldova-consulate.km.ua/den-progoloshennya-suverenitetu-resp> (дата звернення: 27.11.2025).
15. Договірні-правова база. *Посольство України в Республіці Молдова*. URL: <https://moldova.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/133-dogovorno-pravovaja-baza-mezhdu-ukrainoj-i-moldovoj> (дата звернення: 27.11.2025).
16. Допис користувача Почесне консульство Республіки Молдова у місті Вінниця. *Facebook*. 31 серпня 2025 р. URL: <https://www.facebook.com/moldova.consulate.ua/posts/сьогодні-республіка-молдова-визначає-традиційне-і-по-своєму-унікальне-свято-наці/829484156072035> (дата звернення: 27.11.2025).

17. Європейська хартія місцевого самоврядування. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 27.11.2025).
18. Журнал «Вісті Комбатанта» / *Internet Archive*. URL: https://archive.org/details/visti_combatanta/Visti%20Комбатанта.%20-%201995.%20-%20ч.%203%20%28194%29/mode/2up?q=придністров%5C%27я (дата звернення: 27.11.2025).
19. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення: 27.11.2025).
20. Закон о функционировании языков на территории Молдавской ССР (№ 3465 от 01.09.1989). *Registrul de stat al actelor al Republicii Moldova*. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=312813> (дата звернення: 27.11.2025).
21. Звезда О. О. «Де – факто держави» на пострадянському просторі». Дисертація. Миколаїв, 2017. URL: https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1234/1/dis_Zvezdova%20O.O..pdf (дата звернення: 27.11.2025).
22. Концепция внешней политики Приднестровской Молдавской республики. *МЗС ПМР*. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/Qpj> (дата звернення: 27.11.2025).
23. Котов І. Молдова перед вибором: чому парламентські вибори в Кишиневі мають значення для Києва? *DeepState*. 13 серп 2025 р. URL: <https://deepstateua.com/moldova-pieried-viborom-chomu-parlamientski-vibori-v-kishinievi-maiut-znachiennia-dlia-kiieva> (дата звернення: 27.11.2025).
24. Кравченко М. Придністровська кампанія УНСО. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених*. Київ, 2019. Том 27. С. 560–572.
25. Кравченко М. С. Діяльність українських націоналістичних політичних рухів кінця 1980-х – початку 2000-х рр. у мемуарних джерелах. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 320 с.

26. Кудряченко А. І., Чорногор Я. О. ПРИДНІСТРОВСЬКА МОЛДАВСЬКА РЕСПУБЛІКА (ПМР; Придністров'я). Енциклопедія історії України / Інститут історії України. Національна академія наук України. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Prydnistrovia> (дата звернення: 27.11.2025).

27. Кулик В. Придністровське врегулювання: «райдужні» перспективи. *Дзеркало тижня*. URL: https://zn.ua/ukr/international/pridnistrovske_vregulyuvannya__rayduzhni_perspektivi.html (дата звернення: 27.11.2025).

28. Носенко М. В. Придністровський конфлікт: витоки та основні етапи розгортання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Сер.: «Історія та географія». 2012. Вип. 45. С. 103–107.

29. Пальчик В. УНСО: перший посвист куль (війна у Придністров'ї, 1992 рік). Київ, 2014. 48 с. (дата звернення: 27.11.2025).

30. Перепелиця Г. Конфлікт у Придністров'ї (1). Історія, причини, еволюція. *BlackSeaNews*. 14 вересня 2010 р. URL: <https://www.blackseanews.net/read/116> (дата звернення: 27.11.2025).

31. Перепелиця Г. Конфлікт у Придністров'ї (2). Причини, проблеми і прогноз розвитку (2) *BlackSeaNews*. 21 листопада 2010 р. URL: <https://www.blackseanews.net/read/614> (дата звернення: 27.11.2025).

32. Перепись населения Приднестровской Молдавской Республики / *Internet Archive*. URL: <https://web.archive.org/web/20130730110107/http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm> (дата звернення: 27.11.2025).

33. Підручники з історії Придністров'я. *Internet Archive*. URL: <https://archive.org/details/6-7-.-./История%20родного%20края%206-7%20кл.%20укр>. (дата звернення: 27.11.2025).

34. Плаксенко М. Роль та інтереси Росії в урегулюванні Придністровського конфлікту. *Стратегічні пріоритети*. № 3(8), 2008.

35. Посол України в Молдові Паун Роговей: Росія втрачає контроль над Придністров'ям. *РБК-Україна*. 28 жовтня 2025 р. URL:

<https://www.rbc.ua/rus/news/posol-ukrayini-moldovi-paun-rogovey-rosiya-1761602231.html> (дата звернення: 27.11.2025).

36. Приднестровский республиканский банк / *Internet Archive*. URL: <https://web.archive.org/web/20210409181059/https://www.cbpmr.net/content.php?id=143> (дата звернення: 27.11.2025).

37. Придністров'я – Тема. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/tags/pridnistrovja> (дата звернення: 27.11.2025).

38. Про участь українських військових спостерігачів у врегулюванні наслідків конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1685-98-п#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

39. Протокольное решение о гармонизации налогового и таможенного законодательств. *МЗС ПМР*. 16 травня 2001 р. URL: [http://mid.gospmr.org/misc/docs_pproc/2001/2001-05-16-\(Ru\)-Тирасполь-Протокольное%20решение%20о%20гармонизации%20налогового%20и%20таможенного%20законодательства.pdf](http://mid.gospmr.org/misc/docs_pproc/2001/2001-05-16-(Ru)-Тирасполь-Протокольное%20решение%20о%20гармонизации%20налогового%20и%20таможенного%20законодательства.pdf) (дата звернення: 27.11.2025).

40. Республика Молдова ПАРЛАМЕНТ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 117 от 10-06-2005 об инициативе Украины по урегулированию приднестровского конфликта и мерах по демократизации и демилитаризации приднестровского региона. *Monitorul Oficial* № 83-85 статья № 385. 17-06-2005. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20868&lang=ru (дата звернення: 27.11.2025).

41. Садовнік О. В. Бої за Бендери у червні 1992 року як кульмінація Придністровського збройного конфлікту 1989–1992 рр. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 111. С. 121–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_32 (дата звернення: 27.11.2025).

42. Садовнік О. Причини та сприяючі фактори виникнення Придністровського конфлікту кінця 1980-х – початку 1990-х рр. *Гілея: науковий вісник*. 2018. №132. С. 138–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_132_38 (дата звернення: 27.11.2025).

43. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ: Наукова думка, 1994. 165 с.
44. Стислий курс УНА–УНCO. *UNA UNCO*. URL: <http://una-unso.com/styslyi-kurs-una-unso> (дата звернення: 27.11.2025).
45. Сторінки історії УНCO. «Краще згинуть вовком, ніж жити псом». *УНCO*. URL: <http://unso.org.ua/uk/new/storinky-istoriyi-unso-krashche-zgynuty-vovkom-nizh-zhyty-psom> (дата звернення: 27.11.2025).
46. Тучинський В. Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка у складі УСРР 1924–1940 рр.: до питання про історичні корені виникнення сучасної проблеми Придністров'я. *Київські історичні студії*. 2016. № 1. С. 27–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Khs_2016_1_6 (дата звернення: 27.11.2025).
47. Україна та Молдова відновили сполучення в обхід Придністров'я. *Українці у Молдові*. URL: <https://ukrainians.md/2022/08/23/україна-і-молдова-відновили-залізнич> (дата звернення: 27.11.2025).
48. Усі знов обговорюють ідею переходу української мови на латинку... : дуже коротко — про досвід трьох азійських і двох європейських країн. *Бабель*. 18 травня 2023 р. URL: <https://babel.ua/texts/69724-usi-znov-obgovoryuyut-ideyu-perehodu-ukrajinskoji-movi-na-latinku-ce-mozhlivo-duzhe-korotko-rozpovidayemo-pro-dosvid-troh-aziyskih-i-dvoh-yevropeyskih-krajin-uspishniy-ta-ne-duzhe> (дата звернення: 27.11.2025).
49. Филипенко А. О. Придністровський конфлікт: уроки для України. Аналітична записка. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. 12 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/prydnistroviya_fylypenko_09022022_doi.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
50. Царану А. Интеграционные процессы и проблема региональных конфликтов. Кишинев: Perspectiva, 2000. 320 с.

51. ЦДАВО. Ф. 2592, оп. 1, спр. 123 (Листування про Бессарабію). URL: <https://tsdavo.gov.ua/gmedia-album/f-2592-op-1-spr-23-ark-21-26/> (дата звернення: 27.11.2025).

52. Чорне Сонце. / *Internet Archive*. URL: https://archive.org/details/black_sun/Chorne_Sontse_18_20150830/mode/2up?q=придністров%5C%27я (дата звернення: 27.11.2025).

53. Ярмоленко О., Спірін Є. 29 років тому Росія змусила Молдову заморозити війну у Придністров'ї. Відтоді Кишинів живе з окупованою територією, підтримує з нею економічні та соціальні зв'язки. А почалося все через мову та російську армію. *Бабель*. 1 серпня 2021 р. URL: <https://babel.ua/texts/67542-29-rokiv-tomu-rosiya-zmusila-moldovu-zamoroziti-viynu-u-pridnistrov-ji-vidtodi-kishiniv-zhive-z-okupovanoyu-teritoriyeyu-pidtrimuye-z-neyu-ekonomichni-ta-socialni-zv-yazki-a-pochalosya-vse-cherez-movu> (дата звернення: 27.11.2025).

54. Albuлесcu A. M. Romanian foreign policy, the Republic of Moldova and the conflict in Transnistria 1990-2008. București: Editura Universității din București, 2011. 185 p.

55. Barsan. Masacrul inocentilor Razboiul din Moldova 1 martie – 29 iule 1992. Bucuresti: Editura Fundatie culturale Romaniae, 1993.

56. Belitser N. Transnistrian Conflict: State of Affairs and Prospects of Settlement. *Frozen Conflicts in Europe: Searching for Pragmatic Solutions and Promoting Reconciliation*. Bled, Slovenia. 1 September 2012. URL: <http://www.blackseanews.net/en/read/55025> (дата звернення: 27.11.2025).

57. Brubaker R. Nationalism Reframed. Natiohood and National Question in the New Europe. Cambridge, 1996. P. 10–25.

58. Budeanu G. Transnistria in flacari (Reportajile unui corespondent de razboi). Chisinau: Universitas Chisinau, 1993.

59. Croitoru V. Securitatea Republicii Moldova in contextul crizei Ucrainene. Conferenția Stiintifică Internațională Strategii XXI «Complexitatea și

dinamismul mediului de securitate». Vol. 1. București: Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2015. P. 80–89.

60. Emerson M. (ed.). *Beyond Frozen Conflict: Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*. Brussels: CEPS, 2011. URL: https://books.google.com/books/about/Beyond_Frozen_Conflict.html?id=MR-AEQAAQBAJ (data звернення: 27.11.2025).

61. Fondul 1537, „Inspectoratele școlare județene ale Guberniei „Transnistria””, 1941-1943. *Agencia Națională a Arhivelor*. URL: <https://arhiva.gov.md/fondul-1537-inspectoratele-scolare-judetene-ale-guberniei-transnistria-1941-1943/> (data звернення: 27.11.2025).

62. Garnett S. W. *Transdnistria with or without Russia?* Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999.

63. Gribincea M. *The Russian Occupation Troops in the Republic of Moldova: Collection of Documents and Sources*. Chișinău, 2004. 231 p.

64. Jackson N. *The economic dimension of the Transnistrian conflict. Moldova and the Transnistrian Conflict*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2004.

65. Kim V. Where is Transnistria, and why is it relevant to the war in Ukraine? *The New York Times*. April 23, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/23/world/europe/moldova-transnistria-ukraine-war.html> (data звернення: 27.11.2025).

66. Lavric A. *Casul Transnistrean in contextual crizei Ucrainene și securitatea Republicii Moldova, Ucrainei și României*. Conferință Științifică Internațională Strategii XXI «Complexitatea și dinamismul mediului de securitate». Vol. 1. București: Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2015. P. 17–24.

67. Melintei M. *The Transnistrian Conflict Chronology*. Iași: Demiurg, 2008. 488 p.

68. Miarka A. *The place of unrecognized states in the foreign policy of the Russian Federation – the case of Transnistria*. *Jordan Russia Center*. 2021.

URL: <https://jordanrussiacenter.org/blog/the-place-of-unrecognized-states-in-the-foreign-policy-of-the-russian-federation-the-case-of-transnistria> (дата звернення: 27.11.2025).

69. Monitorul Oficial Nr. 264-267. 21.06.2024. URL: <https://monitorul.gov.md/ru/search?keywords=Приднестровье> (дата звернення: 27.11.2025).

70. Muntean A., Ciubotaru N. Conflictul Transnistrean: cronica unei agresiuni. Chișinău: AȘM, 2004. 352 p.

71. Nantoi O. "The Ukrainian Plan on Transnistria: Pros and Cons." *EuroJournal.org - Journal of Foreign Policy of Moldova*. 2005. № 06. P. 13. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=61644> (дата звернення: 27.11.2025).

72. Nantoi O., Bowers, S. R., & Houlahan, T. The Stability of the Dniester Moldovan Republic: A Post-Electoral Analysis. 2001. URL: https://www.researchgate.net/publication/254635909_The_Stability_of_the_Dniester_Moldovan_Republic_A_Post-Electoral_Analysis (дата звернення: 27.11.2025).

73. Rojansky M. Prospects for unfreezing Moldova's frozen conflict in Transnistria. Washington, D.C.: Commission on Security and Cooperation in Europe. 2011. 13 p.

74. Roper S. D. Regionalism and the frozen conflict in five post-Soviet states. *Space and Polity*. 2005. Vol. 9, № 1. P. 71–88.

75. Svoboda-1992-095 / *Internet Archive*. URL: <https://archive.org/details/Svoboda-1992-095/mode/2up?q=придністров%5C%27я> (дата звернення: 27.11.2025).

76. The Transnistrian Conflict files: collection of articles / edited by E. Străuțiu. Bucharest, 2015. 154 p.

77. Wahl M. The role of the OSCE in the Transnistrian conflict. *European Yearbook of Minority Issues Online*. 2004. Vol. 3, № 1. P. 209–231.

78. Wesslau F. Russian hybrid war against Moldova. *SCEEUS REPORT*. NO. 15, 2024. URL: <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeu/2024-publications/russias-hybrid-war-against-moldova.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Карта Придністровського конфлікту¹

1. 30 років тому: Придністров'я – війна в садах. *Радіо Свобода*. 02 червня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/prydnistrovya-viyna-v-sadakh/31832863.html> (дата звернення: 27.11.2025).

Рис. Б.1. Придністровське ополчення²

-
2. Перепелиця Г. Конфлікт у Придністров'ї (1). Історія, причини, еволюція. *BlackSeaNews*. 14 вересня 2010 р. URL: <https://www.blackseanews.net/read/116> (дата звернення: 27.11.2025).

Рис. В.1. УНСОвці в Придністров'ї, 1992 р.³

Ідентифіковані випадки	Жовтень 06	Квітень 07
Перехоплені контрабандні товари (кількість епізодів)	34	46
Затримані транспортні засоби	16	9
Наркотики (марихуана, кг, та психотропні препарати)	5,41	21,5
Загальна вартість (USD)	132567	321894
Кількість осіб, затриманих за нелегальний перетин кордону	138	87
Особи, яким не дозволили перетнути кордон	761	893
Ініційовані адміністративні розслідування	58	210
Ініційовані кримінальні справи	0	3

Таб. В.2. Порівняння результатів другої (жовтень 2006 р.) та третьої (квітень 2007 р.) Спільних операцій миротворчого контингенту у Придністров'ї⁴

3. Сторінки історії УНСО. «Краще згинутися вовком, ніж жити псом». УНСО. URL: <http://unso.org.ua/uk/new/storinky-istoriyi-unso-krashche-zgynuty-vovkom-nizh-zhyty-psom> (дата звернення: 27.11.2025).

4 Придністровська проблема: погляд з України / За заг. редакцією С. Герасимчука. Київ: Істина, 2009. 272 с С. 163

Рис. Г.1. Залишки військової техніки що залишилися в Придністров'ї⁴

-
4. Belitser N. Transnistrian Conflict: State of Affairs and Prospects of Settlement. Frozen Conflicts in Europe: Searching for Pragmatic Solutions and Promoting Reconciliation. Bled, Slovenia. 1 September 2012. URL: <http://www.blackseanews.net/en/read/55025> (дата звернення: 27.11.2025).